

TRADICE STAVĚNÍ MÁJÍ A OBŘADY LETNIC VE VÝCHODNÍM POLABÍ

Hana VINCENCIOVÁ

Příchod měsíce května je v krajině na sever i na jih od Labe, přibližně v úseku jeho toku od Pardubic ke Kolínu,¹⁾ spojen s tradicí, jejíž kořeny se ztrácejí hluboko v minulosti. Jak se rozednívá první májový den, rozjasňují se i pestré stuhý na svěží zeleni březových a smrkových májí stojících u domů či na prostranstvích, vlají z věnců zavěšených pod jejich korunami a do dálky se vysoko nad střechami obydlí zabělá dřevo čerstvě oloupaných smrkových kmenů. Po krajině ještě doutnají spáleniště filipojakubských ohňů a v některých vesnicích jsou vstupy do dvorů ozdobeny březovými snítkami. Dosud se říká, že ty snítky chrání proti čarodějnicím. Máje, ozdobené stromy postavené za soumraku předešlého dne nebo za noci u domů svobodných děvčat, případně jako máje obecní, stojí pak většinou po celý měsíc květen. Byť jsou už posléze poznamenány zasýcháním a počasím, zůstávají i tak symbolem, jehož význam dnešní člověk spíše jen tuší a odhaduje.²⁾ **Stavění májí v předvečer 1. května** je v uvedené oblasti tradicí

1) Jedná se o geograficky i administrativně nesourodou oblast, vymezenou přibližně Clumcem nad Cidlinou, Hradcem Králové, Pardubicemi, Sečí u Chrudimi, Třemošnicí, Čáslaví a Kolínem, zaujímající krajinu rovinného charakteru i rázu pahorkatiny a vysočiny, řazenou k Železným horám.

2) V květnu a červnu se ve výroční obyčejové tradici výrazně uplatňují ratolesti, větve nebo stromy. Strom nacházíme především jako stálou součást obřadů, zajišťujících zdar veškeré činnosti, zdraví a sílu. Objevoval se proto při všech rozhodujících momentech lidského života i v důležitých obdobích roku. Provázel člověka v obřadech spojených s jeho narozením, sňatkem i pohřbem, v průběhu roku pak zejména v cyklu zimní a jarní obřadnosti. Strom se ve výroční obyčejové tradici často označuje slovem „máj“. Termín máj je všeevropský. Etymologicky vychází z latinského maius. Maius (snad souvislost se slovem magnus=veliký) je jméno statořímského boha, ochránce vzrůstu. Maiovým měsícem byl máj, květen. Odtud se patrně přeneslo označení „máj“ na rekvizity, uplatňované v obřadech tohoto období. V tradiční symbolice je máj pokládána za neměnnou osu nebo střed. Kmen představuje mužský symbol

udržovanou zcela spontánně. Potvrdily to výsledky systematického sledování jevu v období mezi lety 1975 - 1999. Zároveň je možno říci, že stavění májí v předvečer 1. května je ve východním Polabí omezeno na západní části území, kde výskyt tohoto zvyku navazuje na stejně se vyznačující oblasti středního Polabí, na severozápadní části Železných hor a Podoubřaví v okolí Čáslavi a na oblast v okolí Chlumce nad Cidlinou a Hradec Králové.³⁾

Okolnosti a důvody, které dávají k postavení máje podnět, jsou v podstatě tyto: 1. Máj se staví na vhodném prostranství v obci, obvykle na návsi nebo na hřišti a je chápána jako reprezentační symbol obce. Proto je třeba takovou máj chránit před poškozením, skácením nebo odcizením. Na postavení máje se obvykle společně podílejí mladí, ale i starší muži z obce podle zájmu a velikosti lokality. Staví se veřejně, většinou pod řízením jednoho z mužů, který stojí opodál a voláním vydává pokyny ostatním. I když se stavění máje někdy usnadňuje pomocí jeřábu či traktoru, převládá i v současnosti stavění ruční. Při něm se uplatňují bidla s provazy a žebřík. Strom na **obecní máj** se získává koupí nebo dohodou s lesníkem, je kácen bezprostředně před odvozem do obce, a to většinou v lese v blízkosti lokality,

a věnec na vrcholu ženský prvek, oba dohromady znamenají plodnost. Jako kulturní jev byly máje známy už v antice při jarním obřadu, symbolizujícím obnovení života, sexuální spojení a vzkříšení. Mnohé starověké národy dávaly před 1. květnem na domy a hospodářské budovy stromečky na ochranu před zlými duchy a chorobami. Ve středověké Evropě patří k nejstarším zprávám o májích záznam z roku 1255, ze kterého vyplývá, že v Čáchách stavěli stromy 1. května, o svatodušních svátcích a na Jana Křtitele jako projev úcty před kostel, radnici, před domy předních měšťanů a všeobecně vážených osob. Z 15. století máme zprávu o postavení máje jakožto znaku vážného zájmu o děvče. Toto postavení nabylo za určitých okolností i právního významu, když církevní soud v Žitavě (tehdy náležející k Čechám) roku 1422 rozhodl uznat právoplatnost manželství na základě slibu lásky a věrnosti, k němuž došlo sice tajně, ale který byl veřejně potvrzen postavením máje. V 18. století se v rámci celkového úsilí o racionálnější hospodaření v lesích začalo stavění májí úředně zakazovat. Zákazy respektovali hlavně ve větších městech, kde od 18. století stavění májí rychle ustupovalo.

3) Z dosavadních pozorování se zdá, že hraničními lokalitami výskytu jevu spontánního stavění májí v předvečer 1. května jsou mezi západem a východem v pomyslné spojnici mezi městy Hradec Králové, Pardubice a Chrudim sídla Trávník, Dolany, Lázně Bohdaneč, Živanice, Lány na Důlku, Popkovice, Spojil, Mnětice, Jezbořice, Medlešice, Topol a Sobětuchy. Dále linie pokračuje na Morašice u Heřmanova Městce, na Železných horách k ní patří Petřkovice, Křižanovice, Lipka a na jejich úpatí Rušinov, Jeřišno a Čechovice poblíž Malče.

pro kterou je určen.⁴⁾ 2. **Máj** se staví u **obydlí svobodné dívky**, nejčastěji u vstupu do dvora nebo u vstupních dveří do domu, ale také ve dvoře či na zahradě domu. Postavení máje zajišťuje vážný nápadník dívky (do roka nebo dvou obvykle bývá svatba) nebo skupina svobodných chlapců staví společně máje všem svobodným dívkám v lokalitě, jsoucím ve věku jejich potencionálních partnerek. Tyto máje se staví neveřejně, spíše potajmu a po setmění. Také jejich obstarávání, pokácení v lese, je obvykle tajné.⁵⁾ Není možno říci, že s májemi bychom se mohli v konkrétních lokalitách setkat každoročně. K postavení májí dochází totiž pouze za příznivých okolností. Vedle zájmu postavení uskutečnit a schopnosti ho zorganizovat

4) Stavění obecních májí v předvečer 1. května bylo zaznamenáno v lokalitách: Brambory, Brloh, Břehy, Choltice, Jankovice, Jedousov, Kladruby nad Labem, Klenovka, Lány na Důlku, Lipoltice, Lohenice, Mokošín, Nové Město, Nový Dvůr u Podhořan, Opočíněk, Písek, Sopřeč, Sovolusky, Spojil, Strašov, Svatá Kateřina, Štěpánov, Topol, Újezd u Přelouče, Urbanice, Veselí, Zařičany, Zbyslav. Zaslouhou pardubického národopisného souboru Karmazín se od roku 1994 začala „obecní“ máj stavět také v Pardubicích v areálu Zámku.

Viz mapa 1.

5) Stavění májí svobodným dívkám v noci na 1. května bylo zaznamenáno v lokalitách: Benešovice, Bílé Podolí, Bílé Vchýnice, Bílý Kámen, Borek (u Žehušic), Bousov, Božec, Brambory, Brloh, Břehy, Březinka, Bukovina u Přelouče, Bumbálka, Cihelna u Svojsic, Čechovice, Dědek, Dolany, Dolní Bučice, Habrkovice, Heřmanův Městec, Hlavečník, Horka I (u Žehušic), Horní Bučice, Horušice, Hošťalovice, Hradištko II (u Žiželic), Choltice, Chrtínky, Chýst'v, Jankovice, Jedousov, Jeníkovice, Jeřišno, Jezbořice, Káranice, Kladruby nad Labem, Klamoš, Klenovka, Kobylnice, Kojice, Kolesa, Komárov (u Přelouče), Kosice, Koukalka, Kozašice, Krakovany, Křižanovice, Kundratice, Labětín, Labské Chrástce, Lány na Důlku, Lázně Bohdaneč, Lhota pod Přeloučí, Libčany, Licoměřice, Lipec, Lipka, Lipoltice, Litošice, Loděnice, Lohenice, Malé Výkleky, Medlešice, Mělice, Mnětice, Mokošín, Morašice (u Heřmanova Městce), Morašice (u Přelouče), Načešice, Nákle, Nerad, Neratov, Nové Dvory, Nové Město, Nový Dvůr u Podhořan, Obědovice, Olešnice, Opočíněk, Pelechov, Petřkovice, Písek, Poběžovice u Přelouče, Popkovice, Přelouč, Přelovice, Přepychy, Radovesnice II (u Žiželic), Rasochy, Rašovy, Rohovládová Bělá, Rohozec, Ronov nad Doubravou, Rozehnaly, Rušínov, Řečany nad Labem, Selmice, Semín, Semtěš, Slavkovice, Sobětuchy, Sopřeč, Sovoluská Lhota, Sovolusky, Spytovice, Stará Voda, Staré Čivice, Starkoč, Stojice, Strašov, Sulovice, Sušice, Svatá Kateřina, Svatý Mikuláš, Svinčany, Svobodná Ves, Svojsice, Škudly, Štěpánov, Štít, Tetov, Topol, Trávník, Trnávka, Tři Dvory, Tupesy, Turkovice, Uhlířská Lhota, Újezd u Přelouče, Urbanice, Valy, Vápno, Veselí, Vlčí Habřina, Voleč, Vrdy, Vyšehněvice, Vyžice, Záboří nad Labem, Zařičany, Zbyslav, Zdechovice, Žaravice, Žehušice, Živanice, Žleby. Z uvedeného vyplývá, že stavění těchto májí není vázáno pouze na vesnice, ale živé je i v lokalitách se statutem města, jakými jsou Heřmanův Městec, Lázně Bohdaneč a Přelouč. Viz mapa 2.

(zejména v případě májí obecních) je to dále závislost na stavu a složení obyvatelstva, tj. zda v lokalitě nechybí mládež nebo zda v ní žije dívka, která splňuje předpoklady k tomu, aby jí máj byla postavena a má-li nápadníka, kterému je tradice známa a ztotožňuje se s ní. A tak hlavně v menších lokalitách je obvyklé, že máj u domu se zde objeví třeba jen jednou v průběhu několika let.⁶⁾ Také v případě stavění obecních májí lze v konkrétních lokalitách vysledovat, že období, kdy v nich ke stavění dochází prakticky každoročně, bývají zpravidla vystřídána lety, kdy se obecní máj nestaví. Závisí to na tom, zda se v lokalitě vyskytne dostatečně aktivní organizátor, který postavení máje zajistí. Tímto organizátorem bývá společenská organizace nebo se neformálně domluví mládež.⁷⁾

Bylo už řečeno, že máje stavěné v předevečer 1. května jsou březové nebo smrkové. Březové máje jsou výrazněji neupravované stromy nejružnějších velikostí, vybírané podle možností a podmínek. Staví se u domů, ozdobené většinou tzv. fábory, stuhami z barevného krepového papíru, někdy i stuhami látkovými, uvázanými porůznu do větví koruny. Ojedinele se březová máj postaví i bez výzdoby nebo naopak má pod korunou zavěšený věnec z chvojí. Aby březová máj vydržela déle svěží a zelená, staví se často její pata do nádoby s vodou, která je průběžně doplňována. Pouze výjimečně se vysoká bříza uplatňuje jako máj obecní. Byl ale zaznamenán i příklad takové obecní máje, kdy koruna břízy byla upevněna na smrkový kmen. Máje ze smrků se vyznačují tím, že kůra kmene je oloupána až po vrcholovou korunu stromu, pod níž se obvykle ještě zavěšuje věnec spletený ze smrkového chvojí. Větve koruny jsou ozdobeny fábory podobně jako u májí březových. Fábory je ozdoben také věnec, který je stuhami více či méně opleten a jejich volné části splývají dolů. Někdy je stuhami opletena i část kmene máje. Smrkové máje se staví především jako máje obecní, k čemuž jsou vybírány stromy obzvláště vysoké a rovné nebo dochází kvůli znásobení výšky i ke spojení dvou smrkových kmenů k sobě. Není ale výjimkou, že smrková máj s věncem je postavena také u domu svobodné

6) Například v lokalitě Benešovice u Přelouče, čítající 9 domů, z nichž počet trvale obydlených navíc v průběhu let klesal, se máj u domu svobodné dívky objevila ve sledovaných letech pouze v roce 1977 (březová s věncem) a 1988 (smrková s věncem). Naproti tomu v sousední obci Brloh, pod jejíž obecní úřad Benešovice spadají, se alespoň jedna máj objevuje prakticky každý rok. Skladba lesních porostů v okolí navíc podporuje oblibu stavění májí smrkových.

7) Například v Mokošíně u Přelouče se obecní máj stavěla každoročně v letech 1987-1990, poté byla postavena až zase v roce 1999. V Jedousově u Choltic obnovili každoroční stavění obecní máje v roce 1991.

dívky. Aby vysoká máj byla odolnější proti větrům, podpírá se někdy u paty kmene šikmými opěrami z oloupané kulatiny. Pod korunu obecních smrkových májí se v některých lokalitách zavěšují láhve s alkoholem. Takovou láhev může získat ten, kdo po hladkém kmeni vyšplhá tak vysoko, aby ji mohl odvázat. Obecní máj bývá také zabezpečována proti nežádoucímu pokácení. Snaha pokácet máj, především ovšem hned v noci po jejím postavení, je ze strany přespolních stále uplatňována a není v žádném případě podceňována. Kmen máje bývá proto v dolní části obíjen svislými plechovými pásky, obtáčen drátěným pletivem nebo prostě zcela zakryt, například plechem z okapové roury, aby bylo znemožněno ho podetnout nebo podříznout. Navíc hlavně první noc po postavení je obecní máj místními mladíky hlídána. Je to pro ně zároveň příležitost ke společné zábavě při ohni, kytáře či harmonice a popíjení pod májí, při čemž hlídači obvykle zkonsumují soudek piva. K ránu někteří pod májí dospávají „pod širákem“ ve spacích pytlicích.

Kácení, respektive odstraňování májí, které stojí u domů, probíhá obvykle individuálně obyvateli domu. Dřevo máje je pak nejčastěji použito jako palivo. Výjimečně bylo zachyceno použití zaschlé máje jako „strašáka“ ptactva v koruně třešně (Mělice, červen 1999). Také obecní máje se většinou kácí bez většího rozruchu. Určitou výjimkou bylo kácení obecní máje v Urbanicích v letech 1980 až 1983, kde tvořilo součást programu u příležitosti volejbalových turnajů.⁸⁾ Někde se kácení máje spojovalo s dětským dnem (Mokošín). Skácení máje se děje podříznutím kmene nebo je kmen povytažen ze země a pokládán pomocí provazů a žebříků.

Vlastním životem se vyznačují **slavnosti s májemi, spojené s obchůzkami** po obci za doprovodu hudby, s tancem u domů a pod obecní májí, s proslovy a dalšími typickými prvky. Tyto slavnosti mají určitý divadelní charakter a vtahují do sebe veřejnost z celé obce i zájemce odjinud. Jejich analogie nalezneme v nejrůznějších podobách nejen v českých zemích, ale i v širším evropském areálu. V oblasti východního Polabí se tyto slavnosti nazývají „máje“, „stavění májí“, „kácení májí“, pod vlivem obrozené terminologie také „staročeské máje“, najdeme i sousloví „staročeské kácení májí“. Není při tom vůbec pravidlem, že v určité lokalitě se používá název pouze jednotný. Narozdíl od stavění májí v předvečer 1. května se

8) Kácení probíhalo za účasti hudebníků, bylo proneseno „řikání“ složené Bedřichem Kubizňákem a v roce 1981 zazněla také píseň o Urbanicích a zdejší májí, jejíž slova na nápěv písně Pod tou naší starou lípou složil Josef Kňap z čp. 36.

s výskytem občůzkových slavností s májemi setkáváme ve východním Polabí prakticky všude. Pozornost vlastivědných pracovníků a sběratelů, zaměřujících se na národopisné jevy, přitahovaly už v 19. století.⁹⁾ Dvacáté století prokázalo, že zejména v životě vesnických komunit mají slavnosti s májemi stále své místo a kulturní uplatnění, i když jejich konání se nevyznačuje stálou pravidelností a je spíše náhodné podle toho, zda souhra okolností jejich konání podpoří.¹⁰⁾ Pořadatelé občůzkových slavností s májemi bývají neformální skupiny mládeže s podporou některé zájmové

9) Zatím nejstarší záměrný záznam průběhu občůzkové slavnosti s májemi z okolí Pardubic učinil duchovní P. Josef František Devoty (1780-1865) krátce po roce 1836 do Pamětní knihy fary mikulovické: „... v svátky svato-dušní ... vyrazení, které ale již ... ne tak jak za časů předešlých vesměs se provozuje a jen v obci Dražkovicích posud se ještě udrželo. Jest to tak nazvané stavění májů, t.j. zelených březových větví, které několik bujarých synků zapatří a času nočního před hodem Božím v tajnosti před každým stavením u vchodu, tam kde mladé ženštiny se nacházejí, do země po třech zasazují. Tyto tak zasazené máje ostanou přes celý Boží hod až do odpoledne nastávajícího pondělka státi, kdež teprv s hudbou a připíjením zase vyzdvihování bývájí a sice: Kráci sbor synků těch, jež sázení májů podnikli, s hudbou sprovázení od stavení ke stavení, kde máje jsou, tam se zastavují, domácí pivem častují a máje ze země vytáhnouce, všude přes vrata do dvora vmetají, při čemž dívčiny peněžité jich obdařiti neopominou. Když takto s vytahováním májů hotovi jsou, sejdou se obě strany do hospody a tu, co se peněz sešlo, někdy i více, vespolek při hudbě a kolování utratějí.“ Nevíme ovšem, zda ohledně udržování slavnosti měl Devoty na mysli pouze tehdejší mikulovickou farnost či zda zaznamenal obecnější pozorování. Řadu faktů podchytil Josef Hanuš (1858-1938), který jako pedagog působící na několika venkovských školách býval sám pozorovatelem těchto jevů a zejména v období příprav Národopisné výstavby československé v Praze (1895) záměrně shromažďoval národopisný materiál. Některé své poznatky publikoval například v časopise Český lid, a to mimo jiné i na téma, kterým se zabýváme (viz Josef Hanuš, Věnění kříže a hospody na letnice na Cholticku, Český lid, 1895, s. 97-99, týž, Letnice na Přeloučsku, tamtéž, s. 510-512). Za převážnou většinu údajů, umožňujících sledovat kontinuitu těchto slavností až do současné doby, vděčíme ovšem hlavně celé plejádě místních osobností, zejména kronikářů, vesměs také z řad učitelů. Taktéž učitelé (Nemanský a Sluga) byli organizátory výstupu slavení májí, předvedeném v programu Dne českého venkova na krajinské Východočeské výstavě v Pardubicích v roce 1903. Máje tehdy vypravily obce Kunětice, Dříteč a Srch. Pro výstup byly pořízeny kostýmy a patrně pro větší atraktivnost se ve scénáři objevily i přídavky (vedení ověněného beránka a krávy), které se v terénu při občůzkových slavnostech s májemi neuplatňovaly.

10) Prozatím se podařilo zjistit konání občůzkových slavností s májemi ve 20. století v lokalitách: Bílé Podolí, Bílé Vchýnice, Bílý Kámen, Bohumileč, Brambory, Břehy, Bukovina u Přelouče, Býšť, Čeperka, Dědek, Dolany, Dolní Roveň, Dříteč, Dubany, Holotín, Horní Roveň, Hrádek, Hrachoviště,

organizace nebo určitá zájmová organizace jako celek.¹¹⁾ Máje postavené k těmto slavnostem buď zůstávají stát do konce května, nebo stojí pouze krátkodobě, v současnosti zpravidla pouze od večera prvního dne, kdy jsou postaveny, do následujícího odpoledne či večera. Výzkum prokázal několik variant občuhůzkových slavností s májemi. Specifickou formou je **stavění májí u všech obydlených domů** v lokalitě. Dochází k němu podle okolností ve vhodném termínu v průběhu května nebo i přímo na 1. máje. Stavění má slavnostní veřejný ráz občuhůzky s hudbou a jeho součástí je zvání obyvatel na májovou taneční zábavu. Stavění provádějí členové společenské organizace, která taneční zábavu pořádá. Ozdobené májky jsou vezeny na korbě vozu. Hudba zahraje před domem píseň na přání, dvojice mladých mužů vztyčí během písně májku a jiná dvojice pak pozve obyvatele domu na májovou taneční zábavu. Na oplátku je účastníkům občuhůzky nabízeno občerstvení a pořadatelům se platí určitý peněžitý příspěvek, i když obyvatelé domu ani taneční zábavu navštívit nehodlají. V předvečer občuhůzky se v některých lokalitách staví i obecní smrková máj, pod níž se

Choltice, Chvaletice, Chvojenec, Jaroslav, Jedousov, Jeníkovice, Jezbořice, Kladina, Kladruhy nad Labem, Kojice, Kostěnice, Kozašice, Křičín, Kundratice, Labětín, Lány na Důlku, Lázně Bohdaneč, Libčany, Libišany, Litětín, Lohenice, Nemošice, Nerad, Opatovice nad Labem, Ostřešany, Poběžovice u Holc, Popkovic, Přelovice, Přepychy, Ráby, Rasochy, Rohovládova Bělá, Rybitví, Řečany nad Labem, Selmice, Semtěš, Sezemice, Skupice, Slepotic, Srch, Staré Čivice, Staré Hradiště, Starý Máteřov, Staré Ždánice, Svítkov, Svojišice, Telčice, Tetov, Trusnov, Turkovice, Týniště, Újezd u Přelouče, Újezd u Sezemice, Valy, Veselí, Vlčí Habřina, Voleč, Vysoká nad Labem, Vysoké Chvojno, Záboří nad Labem, Zbyslav, Zdechovice, Žaravice, Živanice. Viz mapa 3.

11) Z organizací mládeže to byla ve 20. a 30. letech 20. století jednotlivá místní sdružení republikánského dorostu (Dolní Roveň (1934), Kladina (1931), Lány na Důlku (1921 a 1930) a v letech 1948-1989 svazy mládeže (Kojice, Nemošice, Opatovice, Ostřešany, Rohovládova Bělá, Staré Hradiště, Vysoké Chvojno, Živanice). Byly to i taneční soubory (Kojice 1984 a 1985). Častým organizátorem je Sokol (Kojice (1933), Lázně Bohdaneč (1971), Nemošice (1962), Opatovice nad Labem (1969), Vysoké Chvojno (1981), Zdechovice (1928-1937), Živanice), svůj podíl mají sportovní kluby (Lány na Důlku (1921), Popkovic (30. léta)) a především hasiči (Břehy, Bukovina u Přelouče (1937), Dědek (90. léta), Jedousov (1993), Kozašice (1966), Křičín (1928, 1930), Labětín (1936), Ostřešany (70. léta), Poběžovice u Holc, Slepotic (50. léta), Staré Ždánice (1990)). Objevil se i divadelní kroužek (pro epidemii slintavky neuskutečněné máje v Bohumilči 1938). Také obecní úřad bývá organizátorem slavností (Jedousov 1993) a v neposlední řadě se na uskutečnění podílejí obyvatelé obce a sponzoři, ať už peněžitými příspěvky či například napečením dortů a cukroví zdarma.

pak druhý den tančí. Postavené máje zůstávají na místě zpravidla do konce května. To je odlišuje od májí stavěných při jiné formě slavností s májemi.¹²⁾ Tato další forma obchůzkové slavnosti s májemi je spojena se **stavěním májí u domů svobodných děvčat**. V minulosti bylo konání právě tohoto typu „májí“ vázáno především na svatodušní svátky (nazývané v českém lidovém prostředí běžně „letnice“), respektive na neděli a pondělí svatodušní, případně i na nejbližší neděli po nich. Termín těchto pohyblivých křesťanských svátků (neděle svatodušní je sedmou nedělí po velikonocích) může připadnout na dny od 10. května do 13. června.¹³⁾

Vedle církevní podoby, připomínající sestoupení sv. Ducha na apoštoly, váží k sobě **svatodušní svátky** řadu obyčejů, respektive obřadů, které s církevním výkladem nesouvisí. Tyto obřady se zaměřovaly hlavně na vodu, zeleň, obilí a dobytek. Jsou součástí celého cyklu obřadů konaných přibližně v květnu a červnu, které se v rámci zemědělského roku na základě zkušeností a znalostí o počasí a průběhu polních prací soustřeďovaly na ovlivnění zdárného výsledku hospodaření. Hlavní důraz byl při tom kladen na magickou ochranu plodin a dobytka. Protože se člověk v těchto obřadech snažil různými oběťmi získat přízeň démonů vod, zamezit tak

12) Stavění májí u všech obydlených domů v lokalitě bylo zaznamenáno v obcích: Bílé Podolí, Brambory-Koukalka, Bukovina u Přelouče, Holotín, Chvalčovice, Semteš, Turkovice, Zbyslav. Obvykle se tato forma nazývá „máje“ nebo „stavění májí“. Výzkum zaznamenal několik podob slavností. Například ve Chvalčovicích se ve 30. letech v sobotu stavěla máj a potom se tančilo. V noci byly postaveny májky k domům a kolem máje. V neděli odpoledne obcházela vesnici hudba a členové spolku vybírali příspěvek na „májky“. Mládež pak nejprve tančila pod májí, poté v hostinci a večer se konala dražba máje. V pondělí se máj kácela a s hudbou byla donesena k tomu, kdo ji získal. V letech 1983–1989 tuto tradici každoročně uplatňovali hasiči z Bukoviny u Přelouče. Podnětem byla snaha o znovuoobnovení opadající návštěvnosti přírodního tanečního parketu u mlýna v Bukovině. Proto uspořádali stavění májek nejen v Bukovině, ale i v sousedních vesnicích Holotíně a Turkovicích. Peníze získané při obchůzce byly použity k financování májové taneční zábavy. Aby zvaní mělo patřičnou úroveň, byla v roce 1983 sestavena ze členů hasičského sboru také kapela v obsazení trumpeta, harmonika, basa, buben, kerá pak po několik let stavění májí doprovázela. Po několikaleté přestávce se stavění májí opět uskutečnilo až v roce 1998.

13) Boží hod svatodušní, zvaný též svátek Seslání Ducha svatého, připadal na padesátý den po velikonocích. Slavila ho již starokřesťanská církev a snaha připodobnit jej k velikonocím vedla ve 4. století k připojení vigilie s oktávou a dalšího dne, svatodušního pondělí. V západní církvi se staly svatodušní svátky po velikonocích druhým svátkem, v němž bylo možno světit křestní vodu a udělovat křest. Ve Starém zákoně se padesátý den po velikonocích připomínal jako den, kdy Mojžíš obdržel na hoře Sinaj Desatero.

suchu i přílišnému mokru a obřadnou demonstrací zelených větvíček udržet zeleň pěstovaných rostlin, soudí se, že všechny tyto obřady měly přivolat přiměřenou vláhu a zabezpečit hospodářství před přírodní pohromou. Rostliny v nich používané měly zároveň ochrannou funkci, která byla v některých případech dokonce prvořadá. Teprve v průběhu vývoje získaly mnohé z těchto obyčejů nový význam a symboliku.¹⁴⁾ Analogie dávných obřadů období letnic ovlivňovaly život lidí ve východním Polabí do relativně nedávné doby. Vedle stavění májí zde bývalo běžné zdobení domů ratolestmi, čištění pramenů, obřady spojené s vyháněním dobytka na pastvu, doloženy jsou obchůzkové hry s postavami krále a královny. Starobyloou obřadní podstatu měla i prosebná procesí za dobrou úrodu, kterými křesťanská církev navázala na tradiční obcházení či objíždění polí, spojované s kontrolou hranic pozemků. Svou aktuálnost i na prahu třetího tisíciletí prokazuje stavění májí. Dnes už ale máje přímo se svatodušními svátky prakticky nikdo nespojuje, naopak jsou ztotožňovány s měsícem květnem - májem, s jeho symbolikou „měsíce lásky“ a s mládeží, která sama je symbolem této lásky. Do popředí se tak dostává takové poslání zeleného stromu, které je vyjádřením vztahu mezi chlapci a dívkami. Přece však síla tradice má vliv na to, že ačkoliv jsou tyto slavnosti v obecném povědomí spojovány s květnem, dochází často k jejich konání právě ve 2. polovině května, ba výjimečně se objeví se termín červnový. Obecně ale došlo k přesunutí konání májí na květen, a to podle okolností, hlavně možnosti účasti hudebníků.¹⁵⁾ Co se týče pravidelnosti konání májí, opět platí již výše uvedené konstatování, že uskutečnění těchto slavností závisí jednak

14) Není pochyb, že období pozdějších svatodušních svátků patřilo již v době předkřesťanské k nejvýznamnějším ve výroční obyčejové tradici. Jejich symbolem je zeleň bujné vegetace, což se odrazilo i v pojmenování svatodušních svátků „zelené svátky“, rozšířeném v Polsku a na severozápadním Slovensku a vedle názvu letnice užívaném také v Čechách. Po celé Evropě jsou rozšířeny zvyky, obsahující shodné prvky s antickými slavnostmi růží, rosáliemi, radostným svátkem příchodu léta. Pod názvem „risalia“, „risale“ pronikly k jižním Slovanům. „Rusalje“ nazývali svatodušní svátky východní Slované, označení „rusadlné sviatky“ a „rusadlá“ nalezneme především na východním území Slovenska. Snad bylo rozšíření názvu a možná i některých konkrétních projevů umožněno proto, že u Slovanů existovaly slavnosti podobného charakteru. V některých evropských kulturách byly součástí těchto svátků zvyky související se zemřelými předky. Vegetační slavnosti, zaměřené na agrární magii, se propojovaly se vzpomínkou na mrtvé, od nichž byla očekávána smířlivost a pomoc při zabezpečování pracovních výsledků, zároveň jim mělo být umožněno radovat se v tomto období spolu se živými z obnovy života na zemi.

15) Zprávy o vysloveně svatodušních termínech konání „májí“ máme z obcí Bezděkov (do 90. let 19. stol), Dražkovice (po 1836), Choltice (přelom 19.

na počtu mládeže v lokalitě, jednak na existenci schopného organizátora, který navíc mnohdy musí překonávat i určitou neochotu a lenost mladých se na máje připravovat. Do přípravy bývá zahrnuto hlavně ujasnění režie průběhu slavnosti, rozdělení rolí jednotlivým účastníkům i nácvik společenských tanců nebo české besedy.¹⁶⁾

Scénář májí má ustálenou osnovu, i když v detailech a jednotlivostech se průběh slavnosti v jednotlivých lokalitách více či méně odlišuje. Tato osnova je v jádru jistě stará, „tradiční“ a přetrvala patrně i období úředních zákazů stavění májí v 18. století. Slavnost bývá rozvržena do dvou dnů. Zatímco v minulosti jimi byly sobota (nebo až neděle) a pondělí svatodušní, případně následující sobota a neděle, s odklonem od svatodušního termínu se konání přesunulo na vhodnou sobotu a neděli v širší toleranci, popřípadě nověji i na pátek a sobotu. Je obvyklé, že konání „májí“ je předem oznamováno formou plakátů, a to nejen v místě samém, ale i v okolních lokalitách, někdy i v místech vzdálenějších. Plakáty jsou nejčastěji vyhotovené ručně, případně množené na kopírovacích přístrojích, ale objevují se i plakáty řešené typograficky.

1. den: Odpoledne, spíše k večeru, se staví **obecní máj**, poté nebo v noci se staví **májky u domů děvčat**, která se zítřejší slavnosti zúčastní. Obecní máj se vztyčuje nejčastěji „uprostřed obce“, což bývá v případě možnosti i na nejvyšším bodě v lokalitě (například v Kojicích, kde je osídlení v terénu rozloženo v rozdílných výškách, je to parkovitě upravené místo V lipkách, v rovinném Labětíně zase využili terénní vlnu u čp. 30 zvanou Na kopečku),

a 20. století), Poběžovice u Holic (jednou po r. 1918), Újezd u Sezemic (přelom 19. a 20. století), Vysoká nad Labem (1905), Zdechovice (30. léta 20. století). V Rohovládově Bělé do roku 1914 bývaly máje až některou neděli po svatodušních svátcích a po roce 1918 prý se již pořádala pouze napodobenina těchto májí.

16) Například ve Starých Ždánicích nacvičovala v 80. a 90. letech českou besedu s mládeží Marta Jirková. Nacvičovalo se již od března vždy jednou týdně při hudbě z magnetofonu. V Dědku v 90. letech učily mládež dvakrát týdně společenským tancům Marie Látová a Eva Rajmanová. V Jedousově se v roce 1993 máje konaly téměř po dvacetileté přestávce, kdy dospěla do vhodného věku mládež narozená v tzv. silných ročnících ze sedmdesátých let. Spolu s dalšími měla na organizaci májí podíl Marcela Zelená, která si o rok později posteskla, že příprava májí 1994 byla již obtížnější, neboť loňské nadšení opadlo. Pokud je možno zjistit, k obcím, kde se slavnosti s májemi odbývaly v průběhu 20. století nejčastěji, patří Jedousov, Kojice, Libčany, Nemošice, Opatovice nad Labem, Ostřešany, Rohovládová Bělá, Rečany nad Labem, Slepotice, Staré Ždánice, Starý Máteřov, Veselí, Vlčí Habřina, Zdechovice a Živanice.

přímo na návsi, u hostince, ale často také na hřišti nebo i na prostorné zahradě. V některých lokalitách se stavívaly při této příležitosti máje dvě, jedna obvykle u hostince, druhá u domu starosty (Choltice, Jaroslav). V oblíbě jsou máje co nejvyšší. Například v Jedousově v roce 1993 sestávala máj ze dvou smrkových kmenů a měřila 27 m. Způsob stavění obecní máje ani její výzdoba se neodlišují od toho, co již bylo řečeno výše o obecních májích stavěných v předvečer 1. května, častější je pouze umístění lákavých předmětů do koruny (láhve s alkoholem, vuřty, cukroví), neboť snaha tyto pochutiny získat má při slavnosti máji své pevné místo. Také **hlídání máje** je nezbytné, a to hned od jejího přivezení z lesa do obce, neboť kdyby se stalo, že by jí přesporní uřízli vršek nebo ji celou ukradli a postavili si ji ve své obci, výsměch by stíhal vesnici po celá léta. Stávají se i případy, že se máj snaží jako hrdinský kousek porazit někdo z místních mužů. Většinou se o to pokusí v opilosti a je to odsuzováno. **Kolem postavené máje se ohraničuje místo určené k tanci.** Obvykle toto místo vymezuje kruh z ozdobených břízek zasazených do země, někdy je vstup do kruhu vyznačen krátkou „ulíčkou“ lemovanou také břízkami. Uvnitř kruhu se tančí na zemi nebo na zbudovaném parketu. Úprava tanečního místa, jakož i dalších objektů spojených s konáním slavnosti, závisí na vynalézavosti a možnostech pořadatelů.¹⁷⁾ V některých obcích se s tancem setkáváme již večer po postavení máje (Chvaletice, Popkovice, Starý Máteřov, Zdechovice). Postavení březových májek děvčatům bývá předem domluveno podle toho, která z dívek se na slavnost májí připravuje. V minulosti se

17) Například v Dědku (1991) bylo prostranství kolem máje ohrazeno borovými kůly, mezi nimiž byl vytvořen plot z provázků, ozdobených břízek a březových větví. V ohrazení se nacházel nejen parket z desek položených na lešeňových trubkách, ohraničený ještě nahusto nasázenými ozdobenými břízkami, ale také tu stály stoly s lavicemi a kryté podium pro muzikanty se scho-dištěm s březovým zábradlím, ozdobené papírovými girlandami, břízkami a chvojím. Vstup do ohrazeného prostoru byl branou tvořenou dvěma nižšími smrkovými májemi, mezi nimiž na zavěšeném transparentu mohl přichozí číst nápis „Vítáme vás!“, zatímco z vnitřní strany přání „Příjemnou zábavu!“ Mimo ohrazení byly rozmístěny stánky s občerstvením a upomínkovými předměty. Dřevěné budky záchodků, umístěné u příležitosti slavnosti do lesa sousedícího s návsi, byly též obklopené břízkami, v tomto případě neozdobenými. V Živanicích (1991) bylo břízkami ozdobeno průčelí sokolovny i plot kolem areálu. Ve Starých Ždánicích (1990) stály břízky v průčelí hostince. V Jedousově (1993) byla autobusová zastávka na návsi poblíž postavené máje proměněna v „šantán pod májí“ a podávalo se tu občerstvení podle vyvěšené nabídky, řešené žertovnou formou. V Živanicích (1991) byli na zvláštní velké tabuli uvedeni sponzoři slavnosti.

běžně stavěly májky všem svobodným dívkám na znamení, že jsou k účasti na slavnosti pozvány. Jestliže se děvče účastnit nechtělo, břízku včas odklidilo. V současnosti se staví májka pouze jedna, z minulosti jsou ale zprávy též o stavění dvou (Vysoká nad Labem) nebo i tří (Dražkovice) májek jedné dívce. Májky zdobí fábory z barevného krepového papíru. Zachyceno bylo doplnění májky papírovým srdcem upevněným na kmeni, na kterém bylo napsáno, od koho a komu je májka určena (Staré Ždánice 1990). Je obvyklé, že ne všechna mládež, která se slavnosti zúčastní, je přímo z místa konání. Aby zúčastněných párů bylo více, zvou se přátelé a kamarádi i odjinud. Nebývá také běžné, že páry o májích mají mezi sebou hlubší citový vztah, někde se naopak dbá na to, aby mládenec tančící s dívkou byl pouze jejím kamarádem, neboť podle pověry dívka, která o májích tančí se svým chlapcem, si ho potom nevezme.

2. den: Program tohoto dne tvoří především obchůzka mládeže po obci za doprovodu hudby a v náležitém oblečení. Je to buď oděv civilní, společenský, tj. u chlapců oblek včetně kravaty nebo motýlka, u děvčat plesové šaty s délkou podle módy či domluvy, z barev převládá bílá, ale přípustná je i jiná světlá barva. Chlapci mívají na obleku také specifické doplňky, například na klopě saka srdce (Čeperka 1960) nebo květinu (Ráby 1933, Dědek 1993). Oblíbené jsou i více či méně stylizované lidové kroje. V oblasti východního Polabí se uplatňují zejména takzvané „staročeské“ kroje, připadně slovácké z oblasti Kyjovska. Bývají to ale i rekonstrukce lidového oděvu z Polabí.¹⁸⁾ Bylo zaznamenáno i oblečení smíšené, kdy kroj měli pouze členové tanečního kroužku (Břehy 1992). Zmíněné oblečení patří k obchůzce a následnému tanci pod májí, večer při taneční zábavě už nemusí být tak slavnostní. Průběh obchůzky má různé podoby. Obvykle začíná po obědě. V některých lokalitách vycházejí **chlapci i dívky na obchůzku společně, zastavují se u všech domů** v obci, zvolení mluvčí (stálí po celou obchůzku nebo u každého domu jiní) popřejí obyvatelům domu zdraví,

18) Společenský oděv byl užit například v obcích Čeperka (1960), Choltice (1987), Starý Máteřov (vždy), Nemošice (vždy), Ráby (1933), Vlčí Habřina (1976). Kroje se uplatnily například v obcích Břehy (1992), Choltice, Jedousov (1993), Jezbořice (1971), Kojice (1984 a 1985), Řečany nad Labem (1991), Selmice, Vlčí Habřina (1943, 1949, 1962), Zdechovice (30. léta), Živanice (90. léta). Ve Starých Ždánicích se v roce 1990 kroje zajišťovaly již koncem února prostřednictvím objednávků v Kulturním domě v Holčicích. Objednávaly se pouze chlapecké kroje, neboť dívky měly kroje vlastní nebo zapůjčené od příbuzných a známých. V Dědku (1993) si mládež ke slavnosti pořídila vlastní jednoduchou stylizaci „kroje“ ze součástek zvláště ušitých (dívky) či upravených (ozdobné doplňky na košilích u chlapců).

spokojenost a štěstí, pozvou je na taneční zábavu a tančí s nimi na dvoře nebo na ulici před domem. Obdrží za to pohoštění a peněžitý příspěvek.¹⁹⁾ Při jiné formě obchůzky **vycházejí** z určitého místa **pouze chlapci a postupně** se k nim přidávají **dívky v domech, označených májkou**. Výjimkou bývá obydlí starosty obce, kterému je zahráno „sólo“ a je pozván na taneční zábavu. Každá dívka, ke které se přijde, **tančí u domu** s chlapcem, někde jsou k tanci vyzváni i rodiče dívky. Ostatní vytvářejí kolem nich taneční kolo (Břehy 1992, Řečany nad Labem 1991) nebo stojí ve špalíru před vchodem do dvora či do domu a dívka je tímto špalírem přiváděna k tanci (Břehy 1992, Dědek 1991). V Živanicích (1991) tvořily špalír tři páry, někde se špalír redukuje pouze na jeden pár a ostatní stojí v půlkruhu před tančícími. Ve Břehách (1992) mládenec vynášel družičku před branku v náručí. Ani forma obchůzky s vyzvedáváním děvčat v domech označených májkou nemá jednotný průběh. Nejvýraznější odlišností při této formě obchůzky je to, zda **dochází nebo nedochází ke skácení májky** u domu. Uplatňují se oba způsoby.²⁰⁾ Není bez zajímavosti, že v případě, že se slavnost s májemi koná v lokalitě, kde je zvykem stavět obecní máj v předvečer 1. května, staví se k „májím“ obecní máj ještě jedna (Břehy 1992), sehrávající úlohu pouze při slavnosti a skácená po vydražení. Také májky děvčatům postavené před 1. květnem se při obchůzce nekácí, i když se dívka třeba slavnosti zúčastní. Buď jí je postavena májka další, nebo v případě, že ke kácení májek nedochází, bývá taková májka ke slavnosti ozdobena novými fábory, aby byla stejně pestrá jako u májek stavěných ke slavnosti. Když ve Břehách (1992) omylem hrozilo májce z 1. 5. zlomení, ozvalo se všeobecné volání, že tato se skácet nesmí. Byl zaznamenán případ, že průvod u domu s májkou postavenou na počátku měsíce při obchůzce nezastavil, protože se dívka tam bydlící slavnosti neúčastnila a bylo to komentováno slovy: „To je družičce na vodletu“ (Řečany nad Labem 1991). Chlapci, kteří se zúčastňují slavnosti, se nazývají „mládenci“, dívky „družičky“. Mezi sebou si zvolí „hlavního mládence“ a „hlavní družičku“. V minulosti se pro ně objevuje i označení „nejstarší mládenec - družička“, ale v současnosti se vybírají především podle toho, aby po skončení obchůzky přijatelným způsobem přednesli pod máji „vinš“. Na začátku obchůzky vycházejí mládenci z dohodnutého místa a seřazení ve dvojstupu za muzikanty jdou nejprve k obydlí hlavní družičky. Hlavní mládenec pro ni obvykle

19) Viz příloha 1.

20) Májky po obchůzce zůstaly stát v Řečanech nad Labem (1991), v Cholticích (1987), zmínka o kácení není ani v lokalitách Kříčeň (1928), Sezemice (1956 a 1963).

nese kytici, kterou pak hlavní družička ponese po celou dobu obchůzky. Někde mají kytice pro družičky všichni mládenci (Choltice, Veselí). Od hlavní družičky se průvod místy ubírá nejprve k obecní máji a odtud teprve v dohodnutém sledu po domech ostatních družiček. Většinou ale se hned ve „vyzvedávání“ děvčat pokračuje. Každý nově vzniklý pár se řadí za ostatní, přičemž v čele párů zůstávají hlavní družička a mládenec. V průvodu se objevuje také májka, obklopená nejčastěji dětmi. Je to smrk přiměřené velikosti, s oloupaným kmenem a věncem zavěšeným pod korunou, od něhož jsou vedeny dlouhé široké látkové stuhy, které děti přidržují v nataženém stavu. Bývá obvykle nesena v čele průvodu.²¹⁾ Mládež doprovázejí při obchůzce obcí hudebníci, nejčastěji v nástrojovém obsazení dechové hudby. Přechází-li se větší vzdálenost mezi domy, hrají se pochody. U domů se tančí prakticky bez výjimky polka nebo valčík, ojediněle tango, při tanci pod májí se k nim přidružuje i mazurka. Na repertoáru jsou úpravy lidových písní i „lidovky“ z produkce populárních dechových kapel.²²⁾ Muzikanti jdou při obchůzce pěšky nebo sedí na voze taženém koňmi a ozdobeném májkami (Býšť - Hrachoviště (1961), Choltice (1987), Kojice (1985)). Vůz, případně i bryčka s koňmi jsou oblíbenou součástí průvodu i v případě, že neslouží k dopravě muzikantů. Jeho využití je rozličné. Někde veze hlavního mládence a družičku, bývá atrakcí pro děti i útočištěm pro unavené. V Cholticích byl vzaďu na voze zavěšen věnec z chvojí ozdobený květy a stuhou s nápisem („Staročeské máje Choltice 1987“), který byl po obchůzce zavěšen ve výšce člověka na kmen máje.

Způsob „vyzvedávání“ či také „sbírání“ družiček v domech byl zachycen v několika obměnách. Nejčastěji zde sehrávají úlohu dva z mláďenců. Jsou známi už z popisů slavností z 19. století, kdy šli v čele

21) Májka nesená při obchůzce po domech se uplatnila například v lokalitách Břehy (1992), Dědek (90. léta), Choltice (1987), Kojice (1984), Lázně Bohdaneč (1986), Řečany nad Labem (1991), Vlčí Habřina (1962), Živanice (90. léta).

22) Jako tradiční taneční projev při obchůzkových slavnostech s májemi ve východním Polabí je v literatuře uváděn temperamentní tanec „máje“ či „marjánka“ s textem: „Marjánko, Marjánko, stavěj ti máje! Otevři okýnko, podívej se na ně! Mládenci stavějí, muzikanti hrají, však já jim zaplatím, ať se nestarají!“ (viz například Josef Michal a kol., Písňe a tance z Hradecka, Hradec Králové 1959, s. 117). Tanec, ve kterém se pravidelně střídal prudký poskočný obkročák se skočným nebo poskočným vrtákem, byl obecně znám na Hradecku, Pardubicku i Chrudimsku, ale i jinde v Čechách. Tančil se venku před domem. Později prý se o májích jenom hrával, až ho vystřídaly běžné pochody. V kronice Lánů na Důlku je sice text uvedený písňe připomínán ve 30. letech s tím že jej „při stavění májí chasa zpívá“ (viz II. pamětní kniha obce Lány na Důlku

průvodu a jeden nesl „kytku“, druhý rozmarýnový věnec. Z 1. pol. 20. století jsou zprávy, že jeden nosil tác, druhý „sladký přípitek“ (Křičeň). Dvojice mládenců se uplatňuje i v současnosti. Jeden je určen za partnera dívky při tanci. Přebírá ji od rodičů, vyvádí z domu a tančí s ní sólo před domem, vede ji v průvodu a tančí s ní pod májí. Druhý mládenec láme po skončení tance před domem májku u domu postavenou. Aby se mu to skutečně podařilo, bývají májky předem naříznu, což ale veřejné mínění příliš neschvaluje. Zlomená májka se zatím ponechává na místě (koruna visí k zemi) nebo se odváže či vytáhne ze země a položí před vchod do dvora nebo přímo do dvora. Je obvyklé, že řábory z přelomených májek si odvazují děti pro radost. Určení, který z mládenců bude májku „kácet“ nebo „strhovat“, není jednotné. Je to například ten, který si družičku vyzvedne v příštím domě (Dědek), nebo je to prostě předem dohodnuto i jinak. Tak v Srchu a v Živanicích, zatímco mládenec šel do domu pro družičku, stávali dva další mládenci u vchodu jako stráž a po vyvedení družičky lámali májku. Ve Veselí (1978) kácel májku přímo mládenec, který měl v domě družičku. K přeseknutí úvazu májky použil hasičskou sekerku. Hasičské sekerky měli také dva „vystrojení“ mládenci v bílých rukavičkách, kteří kácívali májky v Srchu. Mládenec přicházející pro družičku si ji v domě od rodičů obřadním způsobem vyžádá, například v Cholticích (1987) veršovanou prosbou začínající slovy: „Panímámo, jdu vás prosit, než se začnou sena kosit ...“ Družička pak zde dávala před zařazením do průvodu svému mláďenci do kapsičky u saka ozdobný kapesníček. Po skončení tance vynášejí domácí před dům pohoštění, obvykle alkohol k přípitku, obložené chlebíčky či „jednohubky“ a nejrůznější cukroví, vesměs domácí výroby. Na požádání přinesou i nealkoholický nápoj. Pohoštění nabízejí muzikantům, družičkám a mláďencům, ale i okolostojícím divákům. Někde bývá připraven na dvoře nebo na zahradě prostřený stůl s pohoštěním, kam je možno usednout nebo si z něho nabídnout.

Při obchůzce po domech se v průvodě vedle mládenců a družiček objevují ještě i další postavy. Jsou to tzv. výběřčí nebo pokladníci, kteří shromažďují peněžité příspěvky. V minulosti bývalo obvyklé, že penězi se „vyplácela“ děvčata. Obvykle při vyzvedávání z domu platila mláďencům určitý obnos jako vstupné do zábavy (Živanice 1936, Popkovice 30.

a osady Krchleby, s.43), není však jasné, zda se jedná skutečně o autentický zápis, či o inspiraci literaturou (viz Rudolf Robl, V předvečer filipojakubský, Krajem Pernštýnů, III., 1923, s.132-136, kde je text uveden v povídkové črtě, líčící lidové obyčej na Pardubicku).

léta). V současnosti může penězi přispět každý včetně diváků.²³⁾ Širší poslání měli dva výběřčí o májích ve Starých Ždánicích v roce 1990. Byli oblečeni ve fracích a cylindrech, na klopě kytice z živých květů (tulipán, kalina, bílý narcis). Kráčeli pěšky v čele průvodu, delší úseky se nechávali vézt v kočáře taženém poníky. Vcházeli napřed do domu, ptali se na „panímámu“, žádali, aby pustila dceru „pod májku“, peněžitý příspěvek a pohoštění muzikantům, kočímu, mládencům i sobě. Před domem pak tančili s matkou dívky. Podobně si počínali i v Srchu (1989) civilně oblečení „mláďenci“, kteří vodili průvod, ale neměli k sobě družičky. V Kojicích (1985) zase žádal v domě o dívku „starosvat“. Zaznamenána byla také postava „policejta“. Ve Starých Ždánicích (1990) ho představoval člověk s charakterem místní figurky, který se do podobných rolí rád angažoval. V průběhu obchůzky se vedle hudebního doprovodu uplatňuje i zpěv textu právě hraných písní od muzikantů i dalších účastníků, výskání, ve Břehách (1992) také provolávání typu: „Čí jsou máje? Naše! Kdo tancuje? My!“ Po obejití domů zamíří průvod k obecní máji. Jestliže musí přejít delší úsek, přerušují páry chůzi tancem na ulici. Například v Živanicích (1991 a 1992) tančili mimo jiné i před hostincem a před obecním úřadem. Tančí se polka nebo valčík, ve Břehách (1992) se uplatnil i tanec s prvkem procházení „branou“. K chůzi zaznívají pochody. Ve Starém Máteřově se průvod na závěr obchůzky zastavuje u pomníku padlých, hudba zahraje píseň „Čechy krásné, Čechy mé“ a hlavní družička s mláďencem položí k pomníku svou kytici. V Cholticích na závěr obchůzky zavěsili na kmen máje věnec vezený při obchůzce zavěšený na voze. Ještě před příchodem mládeže k máji po skončení obchůzky začínají v některých lokalitách pod májí **scénky inscenující snahu o její předčasné poražení**.²⁴⁾ Je obvyklé, že po příchodu do

23) Například v Labětíně a Řečanech nad Labem (1991) doprovázelo průvod 10 výběřčích, mladíků v historických vojenských uniformách, s kasičkami na řemeně. Zadržovali diváky pod záminkami jako: „šlape po trávě“, „nemá hromosvod na deštníku“ (bylo deštivo), „fotografuje v zakázaném pásmu“ nebo je prostě oslovovali v duchu: „koukáte se, posloucháte, nechtěl byste nám přispět?“ Několik výběřčích s kasičkami (chlapci i dívky v krojích) působilo i ve Břehách (1992). Oslovovali diváky na ulicích, zastavovali projíždějící automobily: „Přispějte nám na máje!“ V Jedousově (1993) doprovázel průvod pokladník s pokladničkou, do které mu v každém z domů vložili svůj příspěvek. V Srchu ji nosili hlavní družička a mláďenec, prodávali lístky na zábavu a přijímali dary, jindy ale (1989) nesl pokladničku jeden z mláďenců vstupujících do domu vyzvednout dívku do průvodu.

24) Tyto výstupy máme doloženy např. z Labětína (1936), z Choltic. V Jedousově (1993) se vloudili až k máji „pytláci“, dva muži oblečení ve sta-

ohrazeného místa obcházejí seřazené páry za zvuku pochodu mají několi-krát dokola, pak se postaví na dohodnuté místo, zatímco hlavní družička a mládenec se postaví zvlášť, zpravidla na vyvýšený stupínek. Jejich úkolem je přednést „vinš“. Většinou ho předčítají, text mají v deskách nebo sepsaný na ozdobném svitku. V pronášení určitých částí textu se oba obvykle střídají. Obsahem vinše je přivítání přítomných, zdůraznění návaznosti konané slavnosti na starou tradici, oslovování starší generace, chvála mládeže, výzva ke sdílení radosti z mládí, zmíněny jsou i aktuální události v obci a nechybí pozvání k zábavě. Řada formulací užitých v textech vinšů má určitý archetypální charakter. Jejich podstatou není ani tak sdílnost, informace, ale jako by se v nich projevovala určitá magie slova s důrazem na užití tradičních kompozic. Možná je to pouze nedostatkem vlastní invence složit něco docela nového, nicméně patrná podobnost s vinši a říkáním při jiných příležitostech výroční i rodinné obyčejové tradice naznačuje, že kontinuita těchto textů má svůj význam.²⁵⁾ Po přednesení vinše začíná **tanec pod májí**. Obvykle ho zahajuje sólo hlavního mládence a družičky, pak se přidávají ostatní páry. Tančí se nejčastěji tři kousky, většinou ve sledu valčík, mazurka, polka. Následuje tanec mládenců a družiček s rodiči a dalšími členy rodiny, vesměs se hraje polka. Slavnostním okamžikem programu bývá v některých lokalitách předvedení české besedy. Hudební doprovod je pouštěn ze záznamu (komerční nahrávka), výjimečně ho hraje přítomná kapela.²⁶⁾ V programu se objevuje také vystoupení dětí nebo mládeže

rych kabátech a kloboucích a s umělými vousy. Snažili se kmen podržnout starou pilou. „Hajný“ je zadržel a odvedl k hostinci. Tam se mu ale vytrhl, opět se dostali k májí a vše se opakovalo. U hospody byli předáni dvěma „pánům fořtům“ a odvedeni na místo činu. Při vyšetřování byla předložena pila jako předmět doličný a zamítnuta obhajoba, že zadržený pilu náhodou našel v lese, dnes se přece používá motorová pila, tahle visela někde u pytláka na špejcharu. Neprošlo ani tvrzení, že měli povolení ke kácení od starosty, neboť přivolaný starosta to popřel. Pytláci se hájili dál, že povolení asi sežralo prase. Když byly ale u jednoho nalezeny zaječí nožky, nepomohlo ani snažné ujišťování o nevině a svádění viny na druhého slovy jako: „On jedl maso, já jenom omáčku!“ Pytláci museli pokleknout a opakovat po hajném odprošování máje, parafrázi na modlitbu Otčenáš, začínající slovy: „Strome náš, jenž jsi zasazený, odpusť nám...“ Nakonec byli pytláci odsouzeni k zakoupení litru „zelené“. Podobně potrestán byl i starosta.

25) Zprávy o vinších pronášených pod májí jsou například z obcí Čeperka (1960), Hrádek (1966), Jezbořice (1971). Vinše užívané v posledních letech viz příloha 2.

26) Česká beseda se například tančila o májích v Bukovině u Přelouče (1937), Kojících (1984), Lázních Bohdanči (1986), Řečanech nad Labem (1991), Starých Ždánicích (1990), Živanicích (1991).

s hudební a taneční produkcí (Břehy (1993), Dědek (1991, 1992), Živanice (1991, 1992), zařazeno bylo i cvičení žactva (Řečany nad Labem 1991). Ojedinělým počinem bylo předvedení scénky „odsouzení kohouta“ v Kojících (1984). Tanec pod májí trvá určitou obvyklou dobu. V obci Křičín například se tančilo půl hodiny. V Nemošicích je obvyklé, že hostinský donese po přednesení vinše dva tupláky piva, mládenci a družičky postupně upíjejí, muzikanti pak začnou hrát polku a tančí se pod májí. Posléze hudba začne hrát pochod a mládež odchází do sálu hostince, kde se ještě naposled zahraje opět několik tanečních kousků. Večer při zábavě pak totiž hraje už jiná hudební skupina. Tančení v hostinci po tanci pod májí, stále ještě ve slavnostním oblečení, bývá obvyklé i ve Starém Máteřově, kde trvá až do šesté hodiny večerní. Teprve pak se jde mládež převléknout na večerní taneční zábavu. Zprávy máme i z dalších lokalit (Popkovic, Křičín). V minulosti si při tanci pod májí dívky samy volily tanečníky. Měly například právo vyzvat k tanci i přespólní chlapce z řad diváků, kteří za to museli zaplatit penězi. Po tanci pod májí se často odehrává ze strany zájemců a odvážlivců **šplhání na máj** pro ceny upevněné pod korunou.²⁷⁾ V minulosti bylo obvyklé, že kdo vyšplhal do koruny máje, odvázel si fábor a při večerní zábavě měl pak právo být tímto fábozem ozdoben. Šplhání bývá znesnadňováno namydlením kmene (Srch). V Živanicích (1991) se po tanci pod májí vydávaly výhry z tomboly na kterou byly prodávány v průběhu obchůzky ručně zhotovené losy s ihned patrným výsledkem, zda los vyhrává a kterou cenu. **Dražba a následné kácení máje** probíhá někde hned po skončení tance pod májí.²⁸⁾ Jinde dochází k dražbě až v průběhu večerní taneční zábavy, která se obvykle nazývá „májová“ a příznačné jsou pro ni dívčí volenky. K zábavě je připravena tombola, jejíž součástí je i máj, případně probíhá samostatné dražení máje formou „kdo dá víc“.

27) V Srchu rádi vzpomínali pamětníci na to, jak si již v pokročilém věku vyšplhal na máj pro dvě láhve a pletenec vuřtů Václav Svatoň z čp. 63 (narozen v roce 1871, dožil se stáří 102 let). Došlo k tomu na základě sázky. Svatoň byl sice zvyklý po stromech lézt, živil se výrobou březových košťat a materiál si sám nařezával, namydlený kmen máje byl ale přece jen i pro něho oříškem, takže po šťastném návratu na zem zahrozil vzhůru na smrk se slovy: „Pane, tys mně dal zabrat, tohle mně žádná bříza ještě neudělala!“ Šplhání na máj nechybělo o májích ve Břehách (1992), v Dědku (1992), v Živanicích (1991).

28) V Jedousově se mládenci soustředili na to, aby z padlé máje ihned zachytili věnec, hlavně aby ho nedostali sousedé z Choltic. Věnec vyzvedli nad hlavy, uražený zelený vršek máje vzali další z nich na ramena a obojí nesli do sálu hostince. Zde se večer pod věncem tančilo.

Někde se tato dražba odbyvala o půlnoci.²⁹⁾ V některých lokalitách se stavění a kácení májí konalo ve dvou termínech v odstupu obvykle jednoho týdne, zaznamenány byly i tři termíny v měsíci spojené s májemi.³⁰⁾

Poznali jsme, že tradice stavění májí patří k obyčejům, které svou vázaností především na mládež, novou generaci, neztratily stálou aktuálnost v životě lidí a stejně jako v minulosti nejen že stmelují obyvatele obce, ale napomáhají upevňovat i mezigenerační vztahy. V Rohovládově Bělé se do počátku 80. let 19. století konávaly také **máje školní mládeže**. Postavit máj pomáhali místní tesaři. K tanci v kole ohraničeném břízkami hrával Josef Krpata z Kasalíc na „kolovrátek“. Když se přetancovalo asi deset kousků, šlo se do hospody a tanec tam pokračoval do klekání. Po zákazu přístupu školní mládeže k tanečním zábavám, vydaném okresní školní radou, konání těchto májí zaniklo. V nepřímé návaznosti na tento způsob zábavy se ve 2. polovině 20. století objevuje v některých lokalitách **stavění smrkových májí k příležitosti** tzv. „**dětského dne**“ (Den dětí 1. 6.), kdy se pod májí odbyvá zábavný program pro děti. Je na místě poznamenat, že také na tyto máje se zavěšovaly vuřty nebo i jiné „ceny“ v obalech a nechyběla příležitost pro ně vyšplhat (Přepychy 1983, Rohovládová Bělá 1978, Vlčí Habřina 1977).

Při zamýšlení nad tradicí stavění májí není možno opomenout skutečnost, že starobylý fenomén stromu-máje byl přeneseně využíván i politickými silami, ať už jako symbol češství či „staročešství“, tudíž národní, nebo jako atribut sloužící k prezentaci oficiální ideologie.³¹⁾ Připomeňme si na-

29) Zprávy o losování o máj jsou z Dolní Rovně (1934), zprávy o dražení máje z Choltic, Kojic (1984, 1985), Křičeně (1928), Selmic, Zdechovic (1935). O půlnoční dražbě víme například z Jaroslavi, Litětín, Popkovic. Ojediněle se máj kácela už před dražbou (Popkovic), většinou ale až po dražbě. Jestliže stála další máj u domu starosty, kácela se až následující den a starosta dobře zaplatil (Jaroslav). V Dědku (1991) se máj dražila až v neděli dopoledne, kdy se sešli zájemci o dražbu, vydražena byla za 300 korun. V Jedousově (1993) skutečná cena dřeva z máje obnášela asi 300 korun, vyvolávací cena byla 20 korun, vydražena byla za 250 korun.

30) Stavění a kácení ve dvou termínech je doloženo v obcích Labětín (17. a 21. 5. 1936), Jezbořice (1971) Sezemice (20. a 27. 5. 1956), Vysoké Chvojno (16. a 23. 5. 1981). Zpráva ze 30. let říká, že v okolí Lánů na Důlku slavnosti s májemi obnášely: 1) stavění máje první neděli, 2) tanec pod májí příští neděli, 3) kácení máje, někdy večer, s taneční zábavou.

31) K oživení „národních“ tradic a jejich pevnějšímu začlenění do života obyvatelstva na venkově měla například napomoci publikace J. V. Fürsta Staročeské máje, vydaná Svobodným učením selským (viz J. V. Fürst: Staročeské máje, Praha, 1933). Obsahovala poučení, jak podobnou slavnost uspořádat, včetně textů a nápěvů. Snad právě pod vlivem tohoto návodu byly uspořádány

příklad začleňování májky do prvomájových průvodů (Svátek práce), nebo výzdobu k ideologicky významným výročím (např. osvobození Rudou armádou) a událostem.³²⁾

Tradičně využívá mladé břízy k výzdobným účelům církev při májových mariánských pobožnostech, o svatodušních svátcích a o Slavnosti Těla a Krve Páně (dříve svátek Božího těla), která připadá na jedenáctý den po svatodušní neděli. V minulosti, kdy se církevní obřady běžně odehrávaly i mimo prostor kostela, bylo využívání „májek“, jak tuto výzdobu lidé nazývali, více nápadné a dobře korespondovalo se zažitými obyčejí letničního období. Bývalo ostatně kdysi zvykem stavět máje kolem kostelů, kapliček, božích muk, zvoniček a soch světců, tedy na posvátných místech. Ještě z roku 1927 máme zprávu, že v Hrádku se staví o svatodušních svátcích u křížku na návsi čtyři máje. Také v Újezdě u Sezemic žili ještě v polovině 20. století pamětníci toho, že u návesního kříže stavěli o svatodušních svátcích mládenci máje, které spolu s křížem ozdobila děvčata. K té příležitosti bylo koupeno pivo, které se u kříže vypilo.³³⁾ Podobné obyčej se o letnicích ve východním Polabí s oblibou praktikovaly. Takzvané „**věnění kříže**“, ale také obdobné „**věnění hospody**“, které často probíhalo následně, byly podobně jako slavnosti s májemi záležitostí mládeže: družiček a mládců. Nechyběl při nich průvod s hudbou a posléze taneční zábava. V tradičním „říkání“ typu vinše s ustálenými formulacemi se i v případě věnění kříže často objevovaly otevřené erotické narážky a jako celek bylo zaměřeno především na přání všeobecného zdaru a štěstí. Někde se věnění kříže spojovalo s modlitbou za odvrácení pohromy od

máje v blíže neurčeném roce ve Slepoticích, jejichž retrospektivní popis v obecní kronice zachycuje slavnost v podobě, jejíž analogie není v oblasti východního Polabí jinde doložena. Místní tradici byla vzdálena i nucená oslava májí v Přepychách v roce 1944, kdy mládež do osmnácti let byla pod pohrůzkou pokuty deseti tisíc korun nucena se zúčastnit průvodu s ověčenými břízkami a za „bujarého zpěvu“ obcházet třikrát vesnici.

32) Postavení obecní máje v Sovoluskách v roce 1987 bylo například oficiálně zdůvodněno vedením jedné z etap cyklistického Závodu míru přes obec. V Licoměřicích v roce 1988 byly ozdobené březové májky postaveny k pomníku padlých jako výzdoba při kladení věnců k výročí osvobození, ale zároveň také u hospody, kde měla probíhat májová „veselice“.

33) Ze záznamů J. Hanuše vyplývá, že dívky odrostlé škole zhotovovaly společně před svatodušními svátky množství nevelkých věnečků z rozhodníku, ozdobených papírovými květinami. V předvečer svátků spolu s chlapci šly zdobit těmito věnečky dřevěný návesní kříž, který byl k tomu účelu už z minulých let doslova poset hřebíky, na které byly věnečky ze žebříku zavěšovány. Za pomoc při ozdobení kříže vystrojovaly dívky chlapcům malou hostinu.

úrody. V době kolem přelomu 19. a 20. století byly tyto obyčeje ještě poměrně běžné, ale po první světové válce vymizely. Určitou podobnost si zachovávaly „věnečky“, taneční zábavy v hostinci pod slavnostně zavěšeným věncem, které také pořádala mládež a ke kterým se někdy stavěla i máj. K tomuto typu obyčejů můžeme přiřadit i slavnost nazývanou obecně „rozmarýna“, kdy ústřední rekvizitou v průvodě a při následné taneční zábavě byla ozdobená, v nádobě pěstovaná rostlina rozmarýny, v průběhu zábavy vydražená.³⁴⁾

Májemi se zdobily také **mosty**. Pořadatelé „májí“ ve Zbyslavi (1991) tuto historickou skutečnost pravděpodobně neznali. Přesto most přes řeku Doubravu ve své obci březovými májkami ozdobili. V první polovině 20. století se ještě běžně uplatňoval kdysi všeobecný obyčej **zdobení domů zelenými ratolestmi**, a to v předvečer 1. května nebo v předvečer svatodušních svátků, kdy se v sobotu celé stavení uklízelo. Širší výběr dřevin, které se k tomu používaly (většinou s ohledem na víru v magickou moc konkrétních rostlin), se posléze zúžil na březové snítky. Větvičky se dávaly na dveře, okna, pod střechu i do interiéru. Domy tak měly být chráněné před bouřkou a krupobitím, uváděly se i další důvody, například zdobení interiéru včetně postelí se všeobecně zdůvodňovalo rčením: „aby se měl kde Duch svatý vyspat“. Zčernání větviček z májí zastrkaných za obrázky zase věštilo, že seno toho roku hodně zmokne a zčerná (Poběžovice u Holic). Zdobení domů ratolestmi mělo spojitost i s ochranou hospodářství, zejména dobytka. V předvečer filipojakubské noci se například před vchod do chléva sypal písek a na hnojiště se zapíchaly větvičky bodlinatých keřů, aby čarodějnice neuškodily.³⁵⁾ S ochranou dobytka souvisely i praktiky spojené původně s prvním, respektive sezónním vyháněním dobytka na pastvu v dobách, kdy dobytek pobýval venku přes celé léto. K tradičním projevům v tomto směru, zachyceným v řadě dokladů také ve východním Polabí, patří **věnění dobytka** o svatodušních svátcích, konkrétně v sobotu před Božím hodem. Ve spojení s tímto obyčejem se objevují názvy „pod zelenou“ nebo „podzelená“, stejně jako v případě zdobení domů ratolestmi.

34) Věnění kříže a hospody bylo vázáno na svatodušní svátky nebo na období krátce po nich, i když zprávu máme také o konání zvyku až v červenci (Křičín). Podrobnější údaje jsou k dispozici z Choltic a okolí, Kojic, Křičeně, Labětína, Lohenic, Opočínku, Poběžovic u Holic, Rohovládové Bělé, Semína, Starých Čivic, Újezda u Sezemic, Volče, ze Zdechovic a okolí.

35) Upevňování březových snítek na vstupy do dvora, na ploty, ke chlévu, ke studni, případně i ke hnojišti (suchý záchod) se doposud praktikuje v obcích Kolesa, Komárov, Strašov a Vápno severozápadně od Přelouče.

Podrobná zpráva ze Stéblové o době na počátku 20. století uvádí, že věnce, upletené z březových (jinde také lípových) větviček, se věšely kravám na krk, na rohy i přes tělo a takto ověnčený dobytek se hnal z pastvy domů. Doma se věnce sejmuly a zavěsily na vrata. Kdo krávy nevěnoval a na vratech neměl žádnou zeleň, upadl v posměch a pokřikovali na něj, že má „podposranou“. **Pasáci** dobytka prováděli v předvečer svatodušních svátků také obchůzku po obci, při které hlasitě **práskali biči**, aby zahnali zlé síly (Kostěnice). Pondělí svatodušní bylo i ve východním Polabí spojeno s kdysi běžně rozšířeným zvykem letničního období, souvisejícím původně se zahájením sezónního pasení dobytka, totiž se snahou vyhnat toho rána na pastvu co nejdříve a být na pastvišti pokud možno první, zásadně ale ne poslední. Vyhánělo se obvykle již po třetí hodině ranní. Kdo přihnál poslední, dostalo se mu na celý rok přízviska „hounivár“ či „hounivál“. Tyto nářeční podoby slova „**hovnivál**“ (lidové označení brouka chrobáka, jehož životní cyklus je vázán na trus včetně výkalů dobytka) jsou v povědomí lidí dosud známy, i když zvyk samotný se postupně ze životního stylu vytrácel s tím, jak přestávala fungovat obecní pastviště. O tom, nakolik býval uvedený obyčej pro svatodušní pondělí příznačný, svědčí, že tento den nesl v lidovém prostředí označení „na hovnivála“. Hanlivým přízviskem postižený pasák byl poléván vodou (Kasalice) nebo alespoň musel nejméně do večera snášet, že na něho ostatní pokřikovali, obvykle formulací: „Houniváre, požeň dále (polez dále), my se (ať se) na tě podíváme!“³⁶⁾ V Újezdě u Sezemic používali širší čtyřverší ve znění: „Hounivále, požeň dále, zahraju si na tři krále! Já jsem králem, ty seš pánem, naposledy houniválem!“ Je v něm možno slyšet určité svědectví o rozdělení rolí, jaké se uplatňovalo v jiném starobylém letničním obyčeji celoevropské povahy, totiž se zvykem **obchůzkových her s postavami krále a královny**. Tyto hry mají mnoho variant. V základním schématu najdeme motivy královské svatby, obdarovávání účastníků obchůzky, neodmyslitelnou složkou je vynášení soudů, žertovná chvála a kritika členů společenství obce. Obchůzka běžně končila pronásledováním utíkajícího krále, jeho „stětím“,

36) O soutěživém vyhánění na pastvu o svatodušním pondělí s označením posledního za hovnivála máme zprávy z Bílých Vchýnic, Kasalíc, Kladru nad Labem, Litětín, Stéblové, Újezda u Přelouče, Újezda u Sezemic, Živanic. V Křičeni prý se takto soutěžilo při návratu z pastvy (možná omyl informátora). Motiv prvního a posledního souvisí se starobylou vírou v magickou účinnost pořadí při úspěšnosti v hospodaření.

vhozením některého člena průvodu do vody, závody na koních a podobně.³⁷⁾ Jedním ze způsobů přidělování rolí v těchto hrách bylo pořadí, jak kdo ráno přihnal dobytek na pastvu. Poslední býval dokonce vozen v průvodu, obvykle ukrytý ve vozíku a často pak právě on byl vhozen na závěr do vody. Ve východním Polabí máme obyčej tohoto typu doložen pod názvem „hra na království“ ještě na počátku 20. století v podobě provozované mládeží, která měla na starost pasení dobytka. Můžeme ho tedy považovat za určitou analogii her s ústřední postavou pastušího krále, známých odjinud.³⁸⁾ Z různých oblastí máme doklady, že hry tohoto typu probíhaly také s májkou nebo po postavení májí. I ve východním Polabí má v obchůzkové hře s králem a královnou důležitou úlohu okrášlený strom, tentokrát rostlý,

37) V tradiční symbolice král spolu s královnou ztělesňují dvě poloviny dokonalého celku. Ohledně voleb svatodušních králů se vyslovuje názor, že se jedná o zvyk z období raných stádií zemědělství, kdy se každoročně vybíral fyzicky zdatný mladý muž, který zosobňoval vitalitu země a po celý rok mu byly prokazovány nejvyšší pocty. Když ho vystřídal další, zařadil se mezi nejvýznamnější členy komunity, pokud ovšem ho neusmrtili, jak to bylo v některých kulturách pravidlem. Nevylučuje se, že průvody s králem souvisely s magickým uzavíráním kruhu kolem sídla a polí s cílem zajistit úrodu a ochránit obec od nebezpečí. Soudí se také, že volby králů souvisí s tradiční organizací mládeže a dohledem nad její morálkou. Ve starověku nacházíme určité analogie ve volbě krále o starořímských svátcích saturnáliích, při nichž se připomínala šťastná vláda boha setby a rolnictví a které se vyznačovaly nevázanou zábavou. Ve středověku byly snad ohlasem těchto slavností „svátky bláznů“. Jisté je, že obchůzkové hry s králem a královnou měly i kolední, tudíž původně blahonosný charakter, byť se postupně do popředí dostaly především formy společenské komunikace v rámci obce, sloužící k prosazování norem sousedského života a vztahů mezi mládeží. Snad i proto se zvyk voleb svatodušních králů přenášel staletími a v určitých podobách přetrvával, ačkoliv v novověku bylo volení králů oficiálně zakazováno. V souvislosti se stavěním májí není bez zajímavosti, že i když je v současnosti u podstatného jména „máj“ obvyklejší rod ženský, z mnoha dokladů vyplývá, že společná (obecní) máj nebyla pojata jako femininum, nýbrž jako maskulinum a tomuto „máji“ se říkalo také „král“. Termín „máje“ jako maskulina uvádí ostatně ve svém záznamu ze 30. let 19. století i J. F. Devoty.

38) Se „hrou na království“ bylo možno se s drobnými obměnami setkat například v lokalitách Farářství, Třebeš, Roudnička nebo Kopec sv. Jana na jih od Hradce Králové. Obchůzka s králem a královničkou je doložena také v Osicích. Účastníci, mládež ve věku 14 až 17 let, případně i mladší, se na hru začali připravovat už v zimě. Zhotovovali si kostýmy a rekvizity, které pak dotvořili až bezprostředně před slavností čerstvými lučními květinami. Učili se texty „říkání“ a vymýšleli další k tzv. vyvolávání, při kterém se ve dvou nebo ve čtyřverších žertovnou formou poukazovalo na kladné i záporné jevy ze života obyvatel obce. Přípravy většinou probíhaly skrytě. Hlavními osobami

z něhož je pronášeno mimo jiné i tzv. vyvolávání, adresované všem obyvatelům obce (analogie vyvolávání pod májí, známého z jiných oblastí). Také ve vyvolávání samém se motiv máje objevoval: „Paní (jméno) dáme májku, že máme vod nich paní králku!“ „Panu (jméno) dáme máje, že máme vod nich pana krále!“ Texty při hře, hlavně v obřadných dialogích mezi mláďenci a družičkami a mezi králem a královnou, připomínají v mnohém proslovy při věnčení kříže a hospody, vinše pronášené pod májí, ale i vinše užívané kdysi v lidovém prostředí při tradičních svatbách. Hra na království končila ve východním Polabí symbolickým stětím krále i královny. Je na místě připomenout, že symbolická poprava svatodušního krále má řadu shodných a podobných prvků s obřadním zabíjením zvířat, konaným symbolicky i doslova při různých jiných tradičních příležitostech, hlavně o posvícení, ale i o letnicích nebo při svatbách. Ve východním Polabí se z nich nejdéle uplatňovalo stínání kohouta a shazování kozla, uskutečňované v mnoha lokalitách ještě na přelomu 19. a 20. století. Součástí těchto zvyků bylo vedení soudu nad zvířetem za jeho poklesky a vyvolávání žertovného „testamentu“ vůči jednotlivým obyvatelům obce v duchu podobném již zmiňovanému vyvolávání při občůzkových hrách s králem. Vzhledem k tomu, že odjinud máme i doklady o tom, že zvířeti byly připsány poklesky obyvatel a na jejich základě bylo odsouzeno, zdá se, že máme co dělat se specifickým druhem společenské kritiky, majícím přinést společenství obce morální očistu. Nevíme, zda ojedinělé předvedení zvyku **odsouzení**

hry byli: birda (=biřic), král, králka, starší a mladší mládenec, starší a mladší družička, z Královéhradecka známe ale ještě i další postavy (viz V.S.Ponec: Hra na království o sv. Duše v okolí Hradce Králové, Český lid, 1893, s. 117-118 nebo J. Košťál: Svatodušní Hra na království, Český lid, 1905, s. 412-415). Ostatní mládež tvořila doprovod. V předvečer svatodušní neděle se chlapci svolávali praskáním bičů. V neděli obcházeli po domech, zvali na zítřejší slavnost a vybírali dárky na chudobného krále. V pondělí odpoledne vyšel průvod z domu královny a prošel obcí na předem domluvené místo. Birda jakožto hlavní řečník a vyvolávač musel zaujmout vyvýšené stanoviště. Obvykle to byl vyzdobený strom u hostince, na který vylezl po žebříku. V půlkruhu před stromem se postavili hudebníci a ostatní účastníci průvodu, za ně diváci. Birda vyvolával veršované, již výše charakterizované „dary od pana krále“. Poté odešel průvod do hostince, kde po obřadných dialogích birda symbolicky setnul králi a králce z hlav koruny. Mládež pak tančila několik kousků nebo zasedla za stoly a byla pohoštěna. Když se mladí rozešli, začal tanec dospělých. Svatodušní hra na království z okolí Hradce Králové měla být v úpravě Otakara Srdínka ze Svobodných Dvůrů předvedena na Národopisné výstavě československé v Praze roku 1895. Provedení však bylo policejně zakázáno s odůvodněním, že by jí pražské obcenstvo nerozumělo. Snad se úřední místa zalekla motivu popravy krále.

a **setnutí kohouta** při májích v Kojicích (1984) plynulo z povědomí o tradici nebo zda bylo zařazeno do programu slavnosti pouze na základě poučení se z literatury. Zvyk stínání kohouta nepatří však ani dnes k zapomenutým. Stojí za připomínku prakticky každoroční konání zvyku v Načešicích u Heřmanova Městce či v Libkově poblíž Nasavrk (po delší přestávce uskutečněné opět v roce 1998), kde se navíc všechno odehrává pod smrkovou májí.³⁹⁾ Není bez zajímavosti, že z jiných oblastí máme doklady o tom, že komu se při stínání podařilo kohouta zasáhnout, dostalo se mu přívzviska „král“. Postava královny zase patřila k letničním obřadům spojeným s čištěním pramenů. Úkony provázející **čištění studánek**, které na jaře mělo bezpochyby své praktické důvody, zároveň naznačují souvislost s ochranou úrody a s vírou, že provedené magické praktiky přivolají vydatný déšť, vláhu. Čištění studánek pannami, vylévání vody do světových stran, zpěv, to všechno mělo svůj smysl, své poslání. Také z východního Polabí máme zprávy o slavnostním čištění studánek (obecně nazývaném „vybírání“), jak je mládež v některých lokalitách prováděla v 19. století (Litošice, Pardubice) nebo i na počátku 20. století. Bylo spojeno s průvodem za doprovodu hudby ke studánce, s výzdobou květinovými věnci ozdobenými stuhami, s „říkáním“, s tancem. Svědectví z mladší doby zachycují postavu družičky, která po prosloveném „říkání“ typu vinše nabírala ze studánky vodu a nabízela ji přítomným.⁴⁰⁾

39) Stínání kohouta se v obou vesnicích uskutečňuje ve druhé polovině července. Protože není vázáno ani na posvícení ani k žádné jiné výrazné události, pravděpodobný je vztah k tradičnímu termínu svátku sv. Jakuba, kdy se zvyky tohoto typu také praktikovaly. Lidé v obcích však již o tom povědomost nemají. Kohout je zhotoven ze dřeva. Stínání probíhá zábavnou formou soutěže jednotlivých uchazečů (děti i dospělí obojího pohlaví), kteří se snaží se zavázanýma očima orientovat v prostoru, ke kohoutovi dojít a zasáhnout ho zbraní. Komu se to podaří, obdrží jako výhru živého kohouta. K odsuzování kohouta nebo k vyvolávání testamentu nedochází. V Načešicích jsou organizátory zvyku „sportovci“. Dopoledne je obvykle sehráno fotbalové utkání, odpoledne proběhne stínání a večer je taneční zábava. Máj se nestaví, narozdíl od Libkova, kde stínání probíhá na závěr rozsáhlejšího programu, obsahujícího různé soutěže, určené hlavně dětem. Losuje se také tombola. Kdo má zájem, může zkusit vyšplhat na máj pro šišku salámu zavěšenou pod korunou. Nakonec hraje hudba k tanci. Pořadatelé jsou tradičně hasiči.

40) Například při čištění Konárecké studánky u Urbanic družička říkala: „My, děvčata, jsme se usnesla, abychom dávno zapomenutou tuto studánku vybrala a při tom se trochu pobavila, neboť je nám této vodičky velice líto. Až budeme sušit otavy, žíznivé bychom zůstat musely. A vy páni muzikanti, musíte nám vesele hrát, až já budu pánům hostům čistou vodu podávat! Páni hosti, pijte s chutí, neb vám lépe chutnat bude než v hostinci u našeho šenkýře!“

V obřadech období letnic nalézáme mnoho vrstev, významů, cílů. Do jejich složitosti se promítla dávná spojitost životně důležité snahy po hospodářské prosperitě s vědomím důležitosti rozmeznic dnů či událostí v životě každého člověka. Zajištění zdárného nástupu a průběhu nového období, ať už hospodářského nebo životního, patřilo obecně k hlavním obřadním aktivitám, neboť směřovalo k pokračování, respektive stálému znovuoobnovování života. Proto také nacházíme v kulturních projevech těchto snah tolik paralel mezi obřady patřícími k zimnímu a jarnímu novoročí a obřady svatebními. I když se aktuálnost jednotlivých projevů v průběhu doby více či méně proměňovala, mezi nejpevněji zakořeněné symboly těchto snah se řadí motiv stromu včetně jeho stylizace do máje. Strom stále zelený, symbolizující nesmrtnost, i strom opadavý, symbolizující životní princip reprodukce, nemizí ve východním Polabí z obřadního povědomí lidí. Svědčí o tom nejen nastíněná fakta o tradici stavění májí, ale také obliba **stavění svatebních „bran“** u vstupu do domu nebo do dvora v předvečer svatebního dne. Základ brány tvoří dva stromy, smrky, výjimečně břízy, úpravou a výzdobou připomínající máje.⁴¹⁾ Brána, respektive

Hudba začala hrát, družička podávala vodu a lidé pili. Pak se zase v průvodu s hudbou šlo zpátky do vesnice, v hostinci se vrátila vypůjčená sklenička, kterou družička vodu nabírala a pak se tančilo. Při vracení skleničky družička říkala: „Tady vám odvádím skleničku, s kterou jsem vybírala naši studničku. Co jsem se navybírala, až mě ruka v rameni rozbolela a přece jsem nepřebrala.“ Pití vody podávané družičkou po přednesení vinše bylo zachyceno také při čištění studánky u myslivny ve Slavkovicích u Heřmanova Městce. Zprávu o „říkání“ máme též v případě čištění studánky Na Kolajce u Slepotic. Není bez zajímavosti, že právě o svatodušních svátcích roku 1868 došlo k údajnému zjevení Panny Marie u Čivické studánky v lese u pozdějšího dvora Kokešova.

41) Bránu staví svobodná mládež z obce („bránaři“) tomu, kdo odchází z jejich řad (nerozhoduje, zda je to nevěsta nebo ženich, jsou-li oba z téže obce, staví se brány dvě), je potom pozvána do domu a pohoštěna, posezení je formou loučení se se svobodou. Zdá se, že svatební brány u domů vznikly transformací z obyčejného „zatahování“, kdy svatební průvod je na příhodném místě zastaven při cestě z oddavek a ženich si musí volný průchod vyplatit. Také tomuto zvyku, kdy se cesta zatarasuje určitými překážkami, se říkalo „dělat bránu“, někde stavěli skutečnou okrášlenou „slavobránu“ při vstupu do obce a podobně. Taková svatební slavobrána se například uplatnila v Dražkově ještě v roce 1972. Svatební brány u domů se podle pamětníků začaly objevovat až v průběhu 20. století. V současnosti je to ve východním Polabí běžně rozšířený zvyk, ovšem jeho těžiště lze shodou okolností umístit na území stavění májí v předvečer 1. května. Výtvarná forma bran je různorodá. Mezi kmeny se na způsob překladu brány umísťuje pozdravný nápis orámovaný rostlinnou výzdobou s fábory, v kompozici se objevuje i motiv kříže na vrcholu brány.

slavobrána ze dvou smrků zdobila vstup do obce při oslavách první písemné zmínky a setkání rodáků (Sopřeč 1993). Strom upravený jako **máj** bývá stavěn u domu také **na počest novorozence**. Zachyceno bylo i postavení břízky doplněné napsanou číslicí jubilea do komína domu **k výročí narození** (Přelouč 1991). Běžně se ve východním Polabí setkáváme také s obřadním užitím ozdobeného stromu ve formě „**glajchy**“, vztyčované na dokončený krov novostavby domu. Glajcha byla užita i v případě stavby mostu silničního nadjezdu (Pardubice 1993).

PŘÍLOHY

1. V Jedousově (1993) pronášel vždy jeden z párů zvaní ve formě následujícího „říkání“: Družička: „Milá paní sousedko, milý sousede! Přejeme vám, jak to každý nejlíp dovede, hodně zdraví, spokojenost, štěstí plný (celý) ranec a teď dobře poslouchejte, zveme vás na tanec! Přijďte večer všichni známi svorně mezi nás, zazpívejte, zatancujte si po letech zas. Vemte dobrou náladu, legraci a pohodu, žádné rozmyšlení, takováhle příležitost, ta každý den není.“ Mládenec: „Když pozvala družička, zve i mládenec, pojdte s námi zatancovat večer pod věnec! Starosti a práce řůu hodte za hlavu, dvacet let jste neviděli tuhle zábavu. Na příjemné pobavení máte přece nárok, vždyť podobná příležitost je jen jednou za rok.“

2. Příklady vinšů pronášených pod obecní máji při občůzkových slavnostech s májemi

A: Břehy (záznam z terénu o májích 23.5.1992) Družička: „Vážení přátelé! Zas je máj a jako loni slunko hřeje, květy voní. Kvete vše, co máme rádi, rozkvétá i naše mládí. Tradice je to už stará v máji slavit krásu jara. Proto, vážení a milí, pobavte se s námi chvíli při slavném kácení máje, když nám hudba k tanci hraje.“ Družička a mládenec: „Vyslechli jste, dámy, páni, naše krátké přivítání. A teď v naše řady spějte, mládí s námi užívejte.“

B: Dědek (záznam z terénu o májích 25.5. 1991) Družička: „Zas je máj a jako loni slunko hřeje, květy voní. Kvete vše, co máme rádi, rozkvétá i naše mládí. Tradice je to už stará, v máji slavit krásu jara. V Dědku jme ji obnovili, abychom se zas sdružili.“ Mládenec: „Proto, vážení a milí, pobavte se s námi chvíli při slavném kácení máje, když vám hudba k tanci hraje.“ Družička: „Vyslechli jste, dámy, páni, naše krátké přivítání. A teď v naše řady spějte, mládí s námi užívejte. Pozvedněte skleničku a zazpívejte písničku!“

C: Dědek (záznam z terénu o májích 30.5.1992) Družička: „Vážení přátelé! Zas je máj a jako loni slunko hřeje, květy voní. Kvete vše, co máme rádi, rozkvétá i naše mládí. Tradice je to už stará, v máji slavit krásu jara. V Dědku jsme ji obnovili, abychom se zas sdružili. Proto, vážení a milí, pobavte se s námi chvíli při slavném kácení máje, když nám pan Vašíček krásně k tanci hraje. Vyslechli jste, dámy, páni, naše krátké přivítání. A teď v naše řady spějte, mládí s námi užívejte. Pozvedněte skleničku, zazpívejte písničku. Kdo si nechce zpívat, může se jen dívat. Nejdříve nám zatancují děti ze živanské školy. Chvíli po nich naše mládež předvede vám, co dokáže. A vy také, zvesela, můžete jít do kola!“

D: Jedousov (záznam z terénu o májích 29.5.1993) Družička: „Je opět máj, vše kolem nás se v květy halí a my jdeme dělat to, co vy staří jste dělávali. Jen jednou v roce kvete máj, jen jedenkrát jsme mladí, proto všechny starosti pusťme dneska z hlavy. Tradici starou jsme neporušili, májky nám chlapci postavili, barevnými fábory je ozdobili, průvodem jsme se ubírali, abychom vám dnes dokázali, že není pravda, co se říká, že ta mládež je dnes jiná. Tanec se nám všem líbí, je to stará tradice, my všechny jej máme rády, ať babičky či mladice. Kroje jsme si připravily a spodničky nažehlily, abychom se mládencům stále více líbily. To vy, babičky, dobře poslouchejte a nás děvčata nepomlouvejte, neboť i vy, když jste byly mladé, mládence jste měly přece také rády. Abych dlouho nemluvila a vás při tom nenudila, mládenci teď slovo dám, ať promluví i on k vám.“ Mládenec: „Děkuji družičce, že mi slovo dala, ta k vám všem ale hezky promlouvala! V lese jsme břízky nařezali, pod okna dívkám postavili, abychom vás dneska přesvědčili, že nejsme chlapci ledabylí. Tak jako kdysi dědeček, když byl statný mládeneček, uřízl své dívce májku, kterou uřízl v hájku. Nejlepší smrk jsme v lese vybrali, uprostřed vesnice vztyčili, od slunka do slunka hlídali, soudek piva při tom vypili. Nebyla to práce lehká, ještě teď jsme znaveni, tanec nás však ještě čeká, proto vzhůru, vážení! Večer pojdte všichni s námi, buďte hodně veselí, užijte si tance, mládí, i té naší kapely.“ Oba: „A teď, muziko, pěkně hraj, ať žije měsíc lásky, máj!“

Když připravovali v Jedousově po téměř dvacetileté přestávce opět máje, požádala jedna z organizátorek autorku příspěvku o pomoc při vyhledávání vhodného textu vinše, na který si už v obci nikdo nepamatoval. Text vinše užitého v roce 1990 ve Starých Ždánicích, který byl organizátorům zaslán jako příklad, byl pak o májích přednesen s úpravami odpovídajícími místní situaci.

F: Nemošice (kronikářský záznam v Nemošické kronice o májích 1989) Družička: „Vítáme vás všechny z našeho kraje, kdož jste dnes přišli na naše máje. Vy všichni, starší i mladší, co máte hudbu a tanec rádi. My chceme u nás vesele žít, vše, co moderní doba nese, mít. Vždyž život utíká rychle jako voda a kdo zaváhá, bude to jeho škoda. Tak, vy mladí, kolem stromků roztančete valčík, polku, i když my teď v jiné době fandíme moderní hudbě. Dnes mnohá babička vzpomene si na to, jak ona byla mladičká, jak se radostí a štěstím smála, když jí pod okny krásná břízka stála.“ Mládenec: „Teď raději ukončeme to vzpomínání, družička sní o tanci, podívejte se na ni. I ostatní mládence vyhlížejí, tančit s námi, to je krása, to už všechny znají. Vy všichni pojdte jen dále, tančí se do rána ve zdejších

sále. Konečně se podařilo sál opravit, tak máme máje tak, jak mají být. Děvčat je dost, všechny jsou hezké, ať tedy žijí naše tradice české. Vám, mládenci z Nemošic, děkuji za postavení máje a prosím, ať hudba vám teď pěkně hraje. Ať vesele řadí, vždyť jen jednou jsme mladí. Chceme se bavit, chceme se smát a na naše máje dlouho vzpomínat. Družičko moje milá, tvoje řeč se mi zalíbila. Všichni souhlasíme s tebou, že naše mládež musí jít s dobou. Páni muzikanti, zahrajte tuš, ať zatančíme si pod smrkem už. A nakonec, jak zvykem bývá, pane hostinský, dva tupláky piva!“

G: Srch (záznam z terénu o májích 27.5. 1989) Družička: „Je opět máj a vše kolem se baví a my mladí děláme dnes to, co vy staří před léty jste dělávali. Jen jednou v roce kvete máj, jen jedenkrát jsme mladí, proto všechny starosti pusťte dneska z hlavy. Tradici starou jsme nezrušili, májky nám chlapci postavili. Průvodem jsme se znovu ubírali, abychom vám všem dokázali, že není pravda, co se říká, že ta mládež je dnes jiná. I tenkrát chlapec při měsíčku chtěl na děvčeti hubičku. I tenkrát, když vy jste byli mladí, říkali vám vaši rodiče: My jsme byli jiní. Láska se nemění, je stále stejná a někdy je chlapec či děvče nevěrná. Proto vy, babičky a tetičky, mě teď dobře poslouchajte, ode dneška již nikoho nepomlouvejte, neboť ve svém mládí také tady mládence jste měly rády. Abych dlouho nemluvila a vás příliš nenučila, mládenci teď slovo dám, ať promluví i on k vám.“ Mládenc: „Děkuji družičce, že mi slovo dala, ta k vám ale pěkně promlouvala! Dnes vzpomene si mnohá babička na to, když byla mladička, jak radostí a štěstím se jen smála, když pod okny jí bílá břízka stála. Dnes vzpomene si mnohý dědeček na to, když byl mládeneček, jak radostně spěchal do hájku, aby tam milé uřízl májku. Také my jsme našim dívkám májky dali, aby na své mládí rády vzpomínaly. Vždyť mládí uplyne jako krásný sen a ze všeho zůstane vzpomínka jen. Tatínkové, prosím vás, zahleďte se na smrk každý z vás, jen poslední korunu z kapsy a bude váš! Večer pojdte všichni s námi a buďte hodně veselí mezi námi. K tanci a poslechu nám bude hrát zvesela ta Narcis kapela. A teď, muziko, polku hraj, ať žije měsíc lásky, máj!“

H: Staré Ždánice (záznam z terénu o májích 13.5. 1990) Družička: „Je opět máj, vše kolem nás se v květy halí a my jdeme dělat to, co vy staří jste dělávali. Jen jednou v roce kvete máj, jen jedenkrát jsme mladí, proto všechny starosti pusťme dneska z hlavy. Tradici starou jsme neporušili, májky nám chlapci postavili, barevnými fábory je ozdobili, průvodem jsme se ubírali, abychom vám dneska dokázali, že není pravda, co se říká, že ta

mládež je dnes jiná. Beseda se nám všem líbí, je to stará tradice, všichni ji máme moc rádi, i když není mladice. Kroje jsme si vypraly, spodničky nažehlily, abysme se mládencům stále více líbily. Proto, vy babičky, mě teď poslouchajte, nás nikoho nepomlouvejte, neboť i vy, když jste byly mlády, mládence jste měly rády. Abych dlouho nemluvila a vás příliš nenučila, mládenci teď slovo dám, ať promluví i on k vám.“ Mládenec: „Děkuji družičce, že mi slovo dala, ta k vám ale pěkně promlouvala! V lese jsme břízky nařezali, pod okna dívkám postavili, abychom vás dneska přesvědčili, že nejsme chlupci ledabylí. Tak jako kdysi dědeček, když byl statný mládeneček, postavil své dívce májku, kterou uřízl v hájku. Nejlepší smrk jsme v lese vybrali, uprostřed vesnice vztyčili, od slunka do slunka hlídali, soudek piva při tom vypili. Nebyla to práce lehká, ještě teď jsme znavení, beseda však na nás čeká, proto do tance, vážení! Večer pojd'te všichni s námi, buďte hodně veselí, užijte si tance, mládí, i té naší kapely. A teď, muziko, pěkně hraj, ať žije měsíc lásky, máj!“

E: Starý Máteřov (záznam Karla Komárka ze Starého Máteřova z májí 1990) Družička: „Je opět máj, vše zahalilo se již květy a my mladí děláme dnes to, co staří dělali před mnoha lety. Vždyť v životě jen jedenkrát jsme mladí a vy dnes s námi svoje prožíváte mládí. To mládí uplyne jak sen a ze všeho nám zůstane vzpomínka jen. Však dosti těchto melancholických řečí, vždyť každý z nás se již na tanec těší. Chci se ještě zeptat pana kapelníka, neztratil-li cestou některého hudebníka. Musíte nám hrát pěkně zvesela, aby se nám naše mládež hodně a ráda scházela. Až nás hudba k tanci zavolá, půjdem, mladí, staří, všichni do kola. A nyní mládencům teď slovo platí, nestůjte v sále jak dřevění svatí. Každý svou panenku v náruč vezměte, neb je máj, lásky čas, to dobře pomněte. Nyní, můj mládenče, slova se ujměte a milým přátelům též něco povězte!“ Mládenec: „Vážená společnost, vítám vás, mládenci a panny a všechny lidičky, co jste vzdálení i zvaní, kteří jste se přišli podívat a při našich májích se radovat. Děkuji vám, družičko spanilá, vaše slova se mi velmi líbila. Hezky jste zde ke všem promluvila a všechny kolem pobavila. Předě všemi vám zde děkuji a za všechny mládence poctivě slibuji“.

CH: Živanice (záznam z terénu o májích 18. 5. 1991 a 16. 5. 1992) Družička: „Je opět máj, kolem nás se květy halí a my jdeme dělat to, co vy staří jste před léty dělávali. Jen jednou v roce kvete máj, jen jedenkrát jsme mladí, proto všechny starosti pusťme dneska z hlavy. Tradici starou jsme neporušili, májky nám chlupci postavili, barevnými fábory je ozdobili,

průvodem jsme se ubírali, abychom vám dnes dokázali, že není pravda, co se říká, že ta mládež je dnes jiná. Beseda se nám všem líbí, je to stará tradice, všichni ji máme moc rádi, i když není mladice. Kroje jsme si vypraly, spodničky nažehlily, abychom se mládencům stále více líbily. Proto vy, babičky, mě teď dobře poslouchajte, nás nikoho nepomlouvejte, neboť i vy, když jste byly mlády, mládence jste měly rády. Abych dlouho nemluvila a vás příliš nenudila, mládenci teď slovo dám, ať promluví i on k vám.“ Mládenec: „Děkuji družičce, že mi slovo dala, ta k vám ale hezky promlouvala! V lese jsme břízky nařezali, pod oknem dívkám postavili, abychom vás dnes přesvědčili, že nejsme chlapci ledabylí. Tak jako kdysi dědeček, když byl statný mládeneček postavil své dívce májku, kterou uřízl v hájku. Nejlepší smrk jsme v lese vybrali, uprostřed vesnice vztyčili, od slunka do slunka hlídali, soudek piva při tom vypili. Nebyla to práce lehká, ještě teď jsme znaveni, beseda však na nás čeká, proto do tance, vážení. Večer pojd'te všichni s námi, buďte hodně veselí, užijte si tance, mládí, i té naší kapely.“ Oba: „A teď, muziko, pěkně hraj, ať žije měsíc lásky, máj!“

Použitá literatura a prameny

Publikace:

J.C. Cooperová, Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů, Praha 1999. Československá vlastivěda 3. Lidová kultura, Praha 1968. Josef Hanuš, Věnění kříže a hospody na letnici na Cholticku, Český lid, 1895, s. 97-99. Týž, Letnice na Přeloučsku, Český lid, 1895, s. 510-512. Emília Horváthová, Rok vo zvykoch nášho ľudu, Bratislava 1986. Kolektiv, Jízda králů. Lidový obřad, hra, slavnost, Praha 1990. J. Košťál, Svatodušní Hra na království, Český lid, 1905, s. 412-415. Jana Kratochvilová, Voleč, 1998. Josef Michal a kol., Písně a tance z Hradecka, Hradec Králové 1959. Pardubicko - Holicko - Přeloučsko, II, Pardubice 1905. S.V.Ponec, Hra na království o sv. Duše v okolí Hradce Králové, Český lid, 1893, s. 117-118. Rudolf Robl, V předvečer filipojakubský, Krajem Pernštýnů, 1923, s. 132-136. Týž, Pod kopcem mikulovickým, Pardubice 1932. Antonín Václavík, Výroční obyčeje a lidové umění, Praha 1959. Zdeněk Váňa, Svět slovanských bohů a démonů, Praha 1990. Vlastimil Vondruška, Církevní rok a lidové obyčeje, České Budějovice 1991. F. V. Vykoukal, Rok v starodávných slavnostech našeho lidu, Praha 1901. Výroční obyčeje. Současný stav a proměny. Lidová kultura a současnost, svazek 8, Brno 1982. Čeněk Zíbrt, Veselé chvíle v životě lidu českého, Praha 1950.

Kroniky a rukopisy:

Pamětní kniha obce Bohumilče. Pamětní kniha Sboru požární ochrany v Bukovině, II. díl (Bukovina u Přelouče). Kronika. Čeperka. Díl II. Pamětní kniha Dolan. Pamětní kniha obce Dolní Roveň, I. Pamětní kniha obce Dřítče. Pamětní kniha obce Hrádek. Pamětní kniha obce Hrachovišťat (Hrachoviště). Karel Kabeláč, Kronika městečka Choltic. Karel Kabeláč, Dějiny Choltic. Pamětní kniha obce Chvaletic. Pamětní kniha, Jeníkovice. Pamětní kniha obce Jezbořic III. Kronika obce Kladina. Založena v r. 1925. Kronika Kojic I. Dějiny obce Kostěnice. Pamětní kniha obce Kozašic. Pamětní kniha obce Křičeně, I. Pamětní kniha obce Labětín. II. pamětní kniha obce Lány na Důlku a osady Krchleby. Kronika města Bohdanče v pořadí pátá 1949 - 1960 (Lázně Bohdaneč). Pamětní kniha obce Litětín, díl 1. Pamětní kniha obce Lohenic. Kniha pamětní fary mikulovické. Nemošická kronika. Druhá kniha. Nemošická kronika. Čtvrtá kniha. Kronika obce Opatovice nad Labem. Pamětní kniha. Obec Vostřešany. Založena r. 1924. Paměti obce Ostřešan (od 1972). Kronika obce Poběžovic u Holic. 1922. Kronika obce Popkovic. Kronikářský sešit, František Šimák, rolník,

Přepychy čp. 10. Kronika obce Ráby. Druhý díl pamětní knihy Rohovládovy Bělé. III. díl pamětní knihy Rohovládovy Bělé. 4. díl kroniky obce Rohovládova Bělá. Pamětní kniha obce Řečany nad Labem (III. díl). Kronika Selmic, II.díl. Kronika Sezemic, I. Kronika obec Slepotic, díl I. Kronika obce Slepotic, díl II. Pamětní kniha obce Sovolusky. Založena r. 1923. Pamětní kniha obce Hradiště (Staré Hradiště). Pamětní kniha obce Máteřov (Starý Máteřov). Kronika Stéblové, I. Pamětní kniha určená pro místní obec Trusnov s osadami Francinou a Žíkou 1927. Kronika, obec Týniště. Pamětní kniha obce Újezda. Založena r. 1925 (Újezd u Přelouče). Pamětní kniha obce Újezda (Újezd u Sezemic). Kronika obce Urbanice. Kronika obce Habřina Vlčí. Kronika obce Vysoké Chvojno 1929. Zdechovice. II. díl. Založeno 1975. Zdechovice - Chvaletice - Telčice, 1966. Kronika obce Živanic 1936.

Vděčné poděkování náleží respondentům: Marii Antochové z Opatovic nad Labem, nar. 1919. Františku Endrychovi ze Starých Ždánic, nar. 1913. Františku Jírovi z Dědka, nar. 1915. Josefu Kalhousovi z Přelovic, nar. 1908. Karlu Komárkovi ze Starého Máteřova, nar. 1929. Otakaru Levínskému z Lázní Bohdaneč, nar. 1932. Martě Machkové z Opatovic nad Labem, nar. 1935. Josefu Nerudovi z Bílých Vchýnic, nar. 1914. Janu Pavlíkovi z Turkovic, nar. 1916. Václavu Prosovi z Telčic, nar. 1911. Evě Pulkrábkové z Neratova, nar. 1973. Jaromíru Pultarovi ze Srchu, nar. 1914. Anně Středové z Chvojence, nar. 1926. Janu Štoskovi z Jaroslavi, nar. 1919. Jaroslavu Švejdrovi z Bukoviny u Přelouče, nar. 1926. Vladimíru Tyllerovi z Vyšehněvic, nar. 1920. Bohumilu Vondruškovi ze Žáravic, nar. 1921. Marcelu Zelené z Jedousova, nar. 1955. Stejnou měrou děkuji anonymním respondentům z obcí Břehy, Jedousov, Kolesa, Libkov, Lipoltice, Mokošín, Načešice, Přelouč, Rasochy, Řečany nad Labem, Strašov, Újezd u Přelouče, Živanice.